

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם ציון ואולגה קמחג'י, חיפה
תאריך: 24.5.1999
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: מר קמחג'י, אני קודם כל רוצה לקשר אותך מבחינה משפחתית לקמחג'י משה אליהו. מה הוא

היה בשבילך?

ציון קמחג'י: הוא אחי.

ש: הגדול? מבוגר ממך?

ת: הוא יותר מבוגר ממני בארבע, חמש שנים.

ש: לפי מה שהבנתי ממך הוא עלה אחר כך לארץ.

ת: אחריי. ב-51' הוא עלה.

ש: אני מבין שהוא התפרסם פה כזמר, נכון?

ת: כן. פרסמנו אותו כזמר. אני קישרתי אותו לטלוויזיה ולרדיו, להכל. הלכתי ועזרתי לו. הוא נכנס לכל

המקומות האלה והצליח, כי הוא היה זמר טוב.

ש: הוא עבד במסגרת קול ישראל?

ת: כן.

ש: הוא היה עובד של קול ישראל?

ת: הוא לא היה עובד של קול ישראל, הוא היה חופשי ... לא רצה להיות עובד שלהם. הוא עשה האפלות

... באופן חופשי. שילמו לו על כל הופעה לבד.

ש: אם כך הוא היה עצמאי מה שנקרא.

ת: היה עצמאי. לא רצה להיות ברדיו ...

ש: עכשיו אני מבין את זה יותר טוב, כי הגברת שלו קצת קשה לה לדבר.

ת: מסכנה.

ש: הוא אני זוכר פירסם כמה שירים מאוד ידועים. אילו שירים אלה היו? "הלילה, הלילה"? הוא שר את

השיר הזה, נכון?

ת: כן.

אולגה קמחג'י: "יא ליל, יא ליל".

ש: אה, יא ליל יא ליל. זאת אומרת שירים

ת: לא זוכר את השירים. אני ... אני היום עוד ... ככה, הייתה לי טראומה.

ש: היית חולה עכשיו אני מבין?

ת: כן. הייתה לי טראומה.

ש: בסדר. אז בוא נחזור בבקשה לדמשק. אני מבין שגרתם בחארת אל-יהוד.

ת: נכון.

ש: עם המשפחה, עם אבא ואמא. במה אבא עסק?

ת: אנחנו היינו סוחרים בדים היינו קונים ומוכרים בדים, צמר, משי. לי היתה חנות, לאחי היתה חנות ולאבי היתה חנות. אחד ליד השני, שלושתנו.

ש: איפה? בשוק של דמשק?

ת: בשוק של דמשק, עם ערבים. שוק גדול. ח'אן אלמראדיה. אבי שכר את כל הח'אן.

ש: מה זה מראדיה?

ת: על שם מראד.

ש: אה, על שם של מישו.

ת: כן. שכר את כל הח'אן, פתחנו את החנות הטובה ביותר. ממולנו ובעוד חנויות היו ערבים. הם קינאו בנו כי אנחנו עבדנו והם ישבו להסתכל עלינו. הערבים אהבו את היהודים, אהבו לקנות אצל היהודים, כי היינו ישרים. אהבו אותנו מאוד. אז היה טוב מאוד. אנחנו והערבים חיינו בשקט, בטוב. הצלחנו לקשור איתם קשרים טובים, עד '48 כשהתחילה המלחמה.

ש: מלחמת העצמאות. דרך אגב, באיזו שנה נולדת?

ת: 1920.

ש: אני מבין שהתחילו מהומות שם.

א: ... לנו את החנויות.

ת: התנפלו על היהודים, על החנויות של היהודים. באו אלי ערב-רב, 40, 50 איש, לחנות שלי. אבי לא היה, אני הייתי שם. אבי עזב אותי בחנות והלך לטייל. באו סטודנטים, בריונים, עם מקלות, עם סכינים [אמר] – תסגור את החנות. [אמרתי] – לא סוגר. התנפלו, רצו להכות אותי. היה איזה ... גדול, איך אומרים?

ש: שולחן.

ת: שולחן גדול ככה, גבוה, לא יכלו לקפוץ. רצו לקפוץ. עם סכינים הם היו. אני הרבצתי בהם מכות, זה פה, זה פה. כמה שיכולתי נלחמתי. אחר כך רצו לגנוב. סגרתי את החנות, יצאתי החוצה עם ה... . אמרתי – בואו, תפילו [אותי]. עד ששוטרים עברו שם וראו את המהומה. בינתיים השוטרים שאלו אותי, קראו לי ציוני. קוראים לי ציון, מבין? השכנים שלי קראו להם. הם היו ... על יהודים, הבריונים האלה. הביאו אותם השכנים שלי, היו ...

א: אמרו להם ... הוא

ת: הוא ציוני ... למוות, תשחטו אותו. שני שוטרים עברו שם, ראו את כל המהומה, נכנסו לשם – מה קרה? – הוא ציוני. – אתה ציוני? – לא, הנה התעודה שלי. הנה הפספורט שלי. אנחנו לא סורים. נולדנו בסוריה, אבל אנחנו נתיני פרס, פרסים.

ש: מה שנקרא עג'מים?

ת: עג'מים. קנינו את זה ... כדי לא ללכת לצבא במלחמת העולם הראשונה. אז היהודים לא רצו ללכת.

ש: היהודים לא רצו ללכת לצבא התורכי?

ת: כן. אז כל מי שהיה עשיר קנה נתינות. את נתיני פרס לא לקחו. אבי היה עשיר, קנה נתינות פרסית, ישב לו בבית.

ש: מהשגרירות האיראנית בדמשק?

ת: כן. נשאר פרסיים, כיבדו אותנו ... יהודי מפרס. התעודה שלי היא מפרס.

ש: אז השוטרים ראו את זה.

א: לא יכלו לעשות שום דבר.

ת: הסתכלו על זה ... [והערבים אומרים] – אלה ציוניים. לא ידעו מה לעשות, איך להוציא אותי כבר. מאות כבר רצו להוציא אותי מהח'אן הזה ולא יכלו. היה נס מהשמיים. הקונסול שלי, האיראני, עבר שם עם האוטו. ראה את הפספורט שלי ככה, זה אריה עם חרב, ראה וירד מהחאנטור, מהכרכרה, נכנס לשם ... חשבו אותו אדם גדול מהמשלה. כולם פינו לו דרך, נכנס למשטרה אמר להם – רבותיי, מה קרה? אמרו לו – אמרו שהוא ציוני. אמר להם – אני שואל אתכם עכשיו, אתם רואים אותו [שהוא] ציוני? הפספורט הזה ציוני? – לא, אנחנו לא יודעים מה לעשות. – אני יודע מה לעשות, אני ... בבקשה בואו איתי, אני אראה לכם מיהו ומהו.

ש: כן.

ת: הוציא אותי משם, הכניס אותי לכרכרה, לקח גם את השוטרים איתנו בכרכרה, הקונסול הביריונים רדפו אחרינו עם העגלה [וקראו] – יהודים למשחטה.

ש: בית המטבחיים.

ת: בית המטבחיים. [קראו] – את היהודי למטבחיים, לשחיטה. אותו יום הלכו לכל הסוחרים היהודים והרביצו להם, הוציאו אותם מהחנות, גנבו להם, היכו אותם.

ש: אתה זוכר את היום המיוחד הזה מה היה התאריך?

ת: זה היה בשנת 48'. את התאריך אני לא יודע.

ש: השאלה שלי היתה אם אתה יודע שזה היה לפני שהכריזו על מדינת ישראל או אחרי?

א: לא, לפני זה. נולד לי הילד, קראו לו משה, הלכנו לרשום אותו. אמרו לי – ... יהודים, משה שרת, בן-גוריון וזה. אז התחילו לעשות [עניין כי] אבא שלו אמר שקוראים לו משה.

ת: אני בינתיים החלפתי את השם מציון לז'אן. אסור היה לי כבר [להיקרא] ציון. החלפתי, הייתי מוכרח. ציון [זה] ציוני. אז אחרי שהתנפלו עלינו ולקחו אותי, הקונסול אמר להם [לסורים] – אני מבקש אתכם, תיראו איפה האנשים [התוקפים]. כי סטרו לי שתי סטירות לחי כאלה שהעינים שלי יצאו. בריון גדול התקרב אלי נתן לי שתי סטירות ... שתי סטירות. הסטירות האלה עוד היו מצלצלות. שאל אותי הקונסול אם עשו לי משהו, אמרתי שקיבלתי שתי סטירות שעוד כואבות לי. אמר למשטרה – אני מבקש אתכם, תלכו ותחפשו את האנשים האלה שנתנו לו מכות.

ש: כן.

ת: שני השוטרים היו חדשים, לא ותיקים, לא ידעו מה לעשות. הלכו לתחנת המשטרה הגדולה וסיפרו את כל הסיפור. הקצין הבכיר אמר להם – למה הלכתם לקונסול שלו? תזרקו אותו בתחנת המשטרה, ותגמרו. תזרקו אותו שימות שם, למה הלכתם איתם? עכשיו אתם תזרקו אותו בתחנת המשטרה הקרובה שם ותלכו לחפש אותו כביכול.

ש: כן.

ת: לקחו אותי לתחנת המשטרה שקרובה לרחוב היהודים. העיקר, כשלקחו אותי לתחנת המשטרה ראו אותי יהודים גם כן, הלכו וסיפרו לאבא שלי. אני שמ ראיתי את הקצין, אני מכיר אותו, הוא היה קונה בחנות של אבא שלי. אבא שלי מכיר אותו, הוא היה ידיד של אבא שלי. לא אמר לי ציון ולא שום דבר ... [עשה עצמו] לא מכיר ... אותם. הוא היה דרוזי, אהב את היהודים. סיפרו לו את הכל, אמרו לו ... נכנסתי לחדר המעצר שם, ראיתי ארבעה, חמישה יהודים זבי דם, ברצפה. מסכנים, פצועים כולם. ראיתי את עצמי ... אמר לי – תשב שם, אל תדבר, שב בשקט. אמרתי לו – אני רוצה ... אמר – לא, אני לא רוצה לדבר איתך. לא רצה לדבר איתי בכלל. הלכתי אליו שוב, אמר לי – שמע, אני מכיר את ... הוא חייב לנו כסף. לא רצה לדבר איתי בכלל. אז היהודים שראו אותי עובר ליד החנויות שלהם, יהודים וערבים, הלכו וסיפרו לאבא שלי. אבא שלי בא אחרי שעתיים שלוש. לא ידעתי מה לעשות. ההוא לא רצה לדבר איתי ... אלה לא מדברים ... בא אבא שלי. הקצין – אה, "חודור" אליהו, כלומר אדון, מה שלומך? אמר לו – קודם כל לא שלומי ואל תשאל אותי. הבן שלי אצלך. – הבן שלך? – כן.

א: עשה עצמו שהוא לא ראה אותו שם.

ת: שהוא לא ראה אותו. – איפה? מי אמר? אמר לו [אבא] – סיפרו לי היהודים שהוא נמצא אצלך. קודם כל תשחרר אותו ... תשחרר אותו ואז אנחנו נדבר. ... – אני אעשה מה שאתה רוצה ... אז הוא הוציא אותי. [אבא] אמר לו – אני רוצה ליווי משטרה שבדרך לא ירדפו אותנו. אמר לו – אני אתן לך ליווי משטרה, לא אשלח אתכם ככה. [נשלחנו] באוטו של המשטרה, לא באוטו של אבא שלי שבא עם האוטו. ליווי משטרה עד הבית. נכנסנו לבית, סגרנו אותו, סגרנו את החנות, ומאז שנה לא יכולנו לצאת ולא יצאנו לשוק. אבל אחרי שבוע שבועיים היתה הפיכה. שינו את הממשלה.

ש: מי עלה לשלטון?

ת: חוסני זעים.

ש: שהיה טוב ליהודים.

ת: כן.

א: הוא אמר – אם אתם גיבורים, לכו למלחמה.

ת: כן. העיקר, הרגו אותו. זרקו פצצה לבית הכנסת של היהודים שבוע לפני תשעה באב. אני התפללתי בבית הכנסת.

ש: ב-1948?

ת: כן. אני ישבתי בבית הכנסת עם הבן שלי. הוא נפטר פה [בישראל]. העיקר, מהדלת באו ארבעה בריונים, זרקו פצצות ...

ש: איזה בית כנסת?

ת: ... מְנֶשֶׁה. זרקו ארבע, חמש פצצות. היו שם זקנים ליד הדלת וילדים קטנים. במקרה מישוהו הרביץ לילד שלי והוא בא לספר לי שהרביץ לו.

א: לא רצו לתת לו כדור מהכדורים. אמר לו – אבא, לא נתנו לי את כל הכדורים האלה. [ציון] אמר לו – בוא בוא. לקח אותו. ופתאום

ת: לקחתי אותו ..., פתאום התפוצצו, 17 איש. נכנסנו לתוך, היינו ...

ש: מה 17 איש? נהרגו?

ת: נהרגו. 17 איש. ילדים וזקנים.

ש: כמה נפצעו?

ת: נפצעו איזה 20. לא, 17 איש היו פצועים, ביניהם שניים שלושה [הרוגים]. לא טיפלו בהם. כל בתי

החולים סרבו

ש: ולא היו הרוגים?

ת: היו שניים שלושה. החזן היה הרוג ועוד שניים לידו. כל הזקנים והילדים היו פצועים. לא היה מי

שיקבל אותם בבית החולים.

א: היתה להקה [מקהלה] של ילדים בני 13.

ת: באוטו משא של זבל אספו אותם. תתאר לך. אז בדרך הם נפטרו לא רחוק מבית החולים.

ש: כל ה-17 נפטרו?

ת: כל ה-17, כן.

ש: זאת אומרת ביחד

ת: לא כולם ... מתו שניים שלושה ...

א: לא טיפלו בהם. כל הרופאים לא נתנו ...

ש: אני הבנתי. מתוך ה-17 ...

ת: אנחנו היינו מתפללים בחוץ. היה קיץ, תשעה באב. ישבנו בחוץ והתפללנו. כשהם זרקו את הפצצות נכנסנו בתוך בית הכנסת ואחד סגר את הדלתות. אני חיבקתי את הילד שלי. כל אחד חיבק את שלו. בינתיים, מהטעם שחיבקנו, לי היה מעיל לבן, דם היה [עליו]. יצאנו, אחר כך באה המשטרה, בא הקצין ושאל מה קרה. ואז זעים בא, לפני שהרגו אותנו. הוא היה קצין בכיר. בא וראה מה קרה. פחדו ממנו. אמר ליהודים – אל תפחדו, אני אגן עליכם. כל אלה שעשו לכם את זה ישלמו ביוקר.

ש: רק אני רוצה להבין את הנקודה הזאת. כמה אתה אומר נהרגו בסופו של דבר מהפיצוצים האלה?

ת: 17. ילדים, זקנים והחזן. ילדים גדולים, בני 13.

ש: אני מבין שאחרי הפיצוצים האלה החלטתם ...

ת: היהודים השתגעו. התחילו לבכות שהם רוצים ללכת לישראל, לברוח. זעים הלך לרחוב היהודים וראה את כל מה שיש. התחילו לקלל אותו, את כל ה... אמר להם – תהיו בשקט, אני אגן עליכם. אני אמצא אותם, אני אתלה אותם. אחרי יומיים הרגו אותנו. אלה היו מאורגנים.

א: זה היה ליל שבת, ביום ראשון או שני ...

ש: הוא היה אז השליט של סוריה?

ת: כן. הוא עשה מהפכה ... היה השליט. הוא היה קצין בכיר. היה במלחמה פה. כשחזר מהמלחמה ראה מה ... במלחמה, וראה שכל המלחמה היתה ... הוא ראה את ..., עשה מהפכה, בשבת תפס את השלטון, הוא והצבא שלו. כשרצו להתנקם כבר, התנקמו ביהודים והרגו. הוא בא והרגיע אותם – תשבו בשקט, אני אגן עליכם. נתן לנו הוראה לפתוח את החנויות גם כן. פתחנו את החנויות לכמה ימים. בסוף ראיתי שמסתכלים עלינו בעוינות. פתחתי את החנות, לא באו לקנות אצלנו, איימו עלינו. אגיד לך את האמת,

סגרתני שוב את החנות, לא רוצה את הכסף שלהם ולא שום דבר. מכרתי את כל מה שהיה לי בבית וברחתי ללבנון.

ש: בנקודה הזאת תרשה לי. אני רוצה לחזור ל-1941. בשיחה המקדימה סיפרת לי שהיית איש תנועת החלוץ בדמשק. אתה מוכן לספר לי קצת איך הצטרפת, מי צירף אותך, ואיך עלית ארצה ב-1941?

ת: היה אחד שקראו לו אליהו שורבה, היה בחולתה. הוא היה המנהיג שלנו.

ש: אתה מתכוון לכהן אליהו?

ת: כהן אליהו, בראוו. שורבה. הוא היה המנהיג. הוא אירגן את החלוץ, הוא אירגן את הכל. אחר כך היה יאיר חילו.

ש: גם הוא היה מדריך?

ת: הוא המשיך את דרכו של שורבה כשהוא ... חולתה.

א: אליהו כהן היה בא והולך ...

ש: אני עכשיו איתך בתקופת החלוץ. אז אמרת שהיה אליהו כהן, שורבה, ואחריו הגיע יאיר חילו.

ת: הוא הלך לקיבוץ חולתה, התחתן עם בחורה מסוריה. אחר כך בא יאיר חילו.

ש: ואתה היית חניך שם? היית בחלוץ, או בחלוץ הצעיר?

ת: בחלוץ.

ש: בן כמה היית שם?

ת: בן 16, 17. אני הייתי אחראי שם וגם הכרתי אותה [את אשתי] שם.

ש: היא גם היתה חברה בחלוץ?

ת: אחר כך הכנסתי אותה.

ש: שם אשתך הוא?

ת: אולגה. הכרנו ואחר כך רציתי להתחתן איתה. לא היתה ... עם ההורים. אמרתי שאם כך, איזה חיים יש לי בסוריה? אני הייתי בתנועת החלוץ. לא אהבתי את החיים האריסטוקרטים האלה. אנחנו היינו ברחוב של האריסטוקרטים, "שארע אל-יהוד". זה כמו [השכונות על] הכרמל.

ש: העשירים של היהודים.

ת: כן. הקיאו אותנו משם העשירים האחרים. אז אני ברחתי משם. הלכתי לחלוץ, שם כל העניים היו, כל הפשוטים. אני אהבתי את הפשוטים והעניים. היו חברים שלי. אהבתי אותם. אני לא ... שום דבר. הם משם, מתוך הרחוב. היו ברחוב מיוחד שם. לא חשוב. הכרתי אותה, אהבתי אותה, אמרתי – אולגה, ההורים שלי לא רוצים שאנחנו נלך לחולתה. היה לי חבר מחולתה, קראו לו קוסטיקה שלמה.

ש: גם הוא היה...

ת: היה בחולתה. בא לטייל בסוריה כשהאנגלים תפסו את סוריה.

ש: הוא היה סוכן. היה מהמחלקה הסורית.

ת: הוא בא כנראה לטיול. כן, הוא היה ככה. ראינו אותו, אנחנו מכירים אותו – אהלן שלמה, מה שלומך? העיקר, לקחתי אותו, טיילתי איתו כמה ימים, בתי קפה, פה, שם. למה טיילתי איתו? אני רציתי שהוא יבריח אותנו לחולתה. הוא עשה ככה.

ש: באיזו שנה זה היה?

ת: 41! אחרי כמה ימים של סיורים, שבת אחת באתי לבית שלהם מתחת, לא לצד של הבית. אבא שלה לא מכיר ... הוא ידע שאנחנו הולכים

ש: חברים.

ת: כן, אבל לא כמו היום שנכנסים לבית. לא רצה שאנחנו [ניפגש בבית]. בקיצור, מלמטה צפרתי לה, ירדה למטה.

ש: היית עם מכונית?

ת: לא.

ש: אה, שרקת לה.

א: לא היתה מכונית. חמור אפילו לא היה.

ת: שרקתי לה. אמרתי לה – אולגה בואי. בדרך כלל שבת הייתי שורק לה ואנחנו היינו יוצאים לטייל או לקולנוע, לכל מיני מקומות. שרקתי לה, אמרתי – בואי, יש לי חבר, אני מכיר אותו, שלמה קוסטיקה, אנחנו רוצים לטייל איתו. סגרתי איתו שאנחנו ... בשקט, שלא תרגיש. ככה עבדנו. סידרנו מכונית. [אולגה] יצאה איתנו. [שאלה] לאיפה, [עניתי] שאנחנו נוסעים לקולנוע. בשבת היינו רגילים תמיד ללכת לקולנוע. נסענו, עברנו את הקולנוע. – לאיפה [נוסעים]? – מטיילים, לקולנוע מוקדם עכשיו. מטיילים קצת, אחר כך נלך לקולנוע. אמרתי לנהג – יאללה תעבור ... קח אותנו לקונייטרה. בדרך לקונייטרה התחלתי לשיר בערבית. הנהג היה מבסוט, ערבי. התחיל לשיר איתנו גם ... שרתי שיר ... לסוריה קוראים [בערבית] "שאם", [אז שרתי] – לשם [לשאם] לא אחזור. שהיא תדע שאנחנו לא חוזרים.

ש: שרת לה בעברית?

ת: לא, בערבית. לסוריה אני לא חוזר כבר.

ש: שאם זה לא דמשק?

ת: שאם זה כל סוריה. דמשק זו עיר הבירה.

ש: אבל לא קוראים לה שאם?

ת: שאם זה כל סוריה. דמשק היא עיר הבירה. חלב, דמשק, דיר א-זור, כל מיני.

ש: הבנתי.

ת: נסענו לקונייטרה. בקונייטרה היו גפירים שהגנו על הפועלים היהודים של סולל בונה שעבדו. קיבלו אותנו שם. הוא היה איתם, הכיר אותם. הוא קשר איתם קשר. היתה להם מכונית. אמר להם – הבאנו אותם. [ולנו אמר] – תעלו תעלו. היתה שם ז'נדרמריה. עברו, לא הכירו. ראו אנשים של סולל בונה עובדים. עלינו לאוטו. הסיעו אותנו עד לחוף של, עד לקיבוץ חולתה. יש שם ים. ש: החולה.

ת: ליד החולה שם. היתה שם סירה שחייכתה לנו.

ש: מה שנקרא דרדרה?

ת: דרדרה, בראוו עליך.

א: זה לא שייך ל...?

ש: לא, זה סוריה.

א: אבל הערבים שהיו שם חזרו ... לא יודעת למה. אחר כך הרגו את שלמה ...

ת: היו איתם יחסים טובים מאוד. כשהתחילה המלחמה הרגו אותו כי הוא התערב

ש: מי זה אותו?

ת: שלמה כהן ג'עמור. היה חבר ותיק בחולתה. הוא היה עובר אליהם, מעביר כל מיני דברים, סחורות ...

היה כמו דייג.

ש: הוא היה דמשקאי?

ת: דמשקאי.

ש: אז הוא היה חבר חולתה?

ת: ותיק.

ש: מתי הוא הגיע לחולתה?

א: הם היו נניח ארבעה. אז בא אחד מישראל, אסף את כל היהודים שלנו, היה אוטו בבית הקברות, לקח

את כולם.

ש: את זה אני יודע. את זה ג'עמור עשה?

א: כולם. כולם יד אחת. אחד קיבל אותנו ואחד הביא.

ת: הוא היה בין המנהיגים שם, הותיקים. הוא היה חבר שלי. היינו יחד בבית ספר אחד. הוא עזב וברח כי

לא היו לו חיים. היו עניים.

ש: אז הוא ברח לחולתה והיה חבר שם?

ת: כן. ותיק.

א: הוא ואח שלו.

ש: הוא ואח שלו?

ת: כן.

ש: מה שם אחיו?

ת: אברהם.

ש: אני מבין שאחר כך הם עסקו בהברחה של ילדים ונוער?

א: הם היו דייגים בן'רף.

ת: אני גם עבדתי בז'רף.

ש: מה זה?

ת: לפרוש את הרשת בלילה עד אור הבוקר. אחר כך היינו נכנסים לים, היו קושרים אותנו בחבל

ומושכים את זה. "יאללה יאללה יא שבאב", עד שהיו מושכים את כל הרשת מלאה דגים. קראו לזה ז'רף.

גורפים.

ש: אני רוצה להבין משהו. אתה אומר לי שהרגו את אותו שלמה. איך הרגו אותו?

ת: הוא הלך אליהם

א: היה קצין גדול, מפקד.

ת: לא קצין, לא מפקד. אדם גדול סמכו עליו שילך ויעשה כל מיני ... אצל הערבים. כנראה לא הסכימו. הלך לסדר משהו שם, להבריה משם. לא הסכימו, הרגו אותו.

א: הכירו אותו שהוא

ת: שהוא מעביר וזה.

א: כשהיתה הזדמנות הרגו אותו.

ש: אז אני מבין שאתם הגעתם לדרדרה ומשם העבירו אתכם בסירה.

ת: לחולתה בסירה. קיבלו אותנו אנשי חולתה.

ש: אתה זוכר את התאריך?

ת: לפני ראש השנה. ערב ראש השנה.

ש: זאת אומרת באוקטובר 1941?

ת: נכון.

ש: שניכם, חבר וחברה, נכנסתם אל...

ת: לא קיבלו אותנו כחברים בינתיים.

ש: לא, אני מתכוון שאתה היית חבר שלה.

ת: כן, ישר הלכנו לרב, ביקשנו להתחתן. בלילה ... חתונה. הלכנו, הערנו את הרב.

ש: באותו לילה?

ת: כן. לא בקיבוץ.

א: תגיד לו למה. אליהו כהן שורבה רצה לרדת מדמשק. אז הוא אמר – ציון, אני יורד מחר להורים להגיד להם שלום, דרישת שלום, ואסע. – דחילק, אל תלך, היא לא רוצה לתת לי בלי להתחתן. נבוא [לארץ], נלך [להתחתן]. היתה מושבה...

ת: יסוד המעלה. היה רב שם. ב-12 הוא רצה לנסוע ...

ש: באותו ... שהגעתם?

א: לא. עברו כמה חודשים.

ש: אה, הייתם בחולתה כמה חודשים? בסדר. עכשיו אני מבין.

ת: התחתנו אצל הרב והתחלנו לעבוד כמו כולם.

ש: אבל לפני זה, מאותו רגע בו הגעתם לחולתה, מה עשיתם בחולתה?

ת: היא עבדה במכבסה ואני בדיש כמה חודשים.

א: שבעה חודשים.

ת: אותה קיבלו למתפרה ואני עבדתי איתה קודם כל במכבסה, ביד, לא היו מכונות. עבדנו יחד. בסוף רצו אותי בדיש. עבדתי בדיש והיא עבדה במתפרה. היא ידעה לתפור.

א: כל עבודה עשיתי.

ת: כל עבודה.

ש: בת כמה היית אז?

א: 17.

ת: ישבנו כמה חודשים, החיים לא הנעימו לנו. היתה עבודה קשה ... קשה מאוד. חוץ מזה שכחתי את הנעליים שלי בחוף השני. הלכתי לזה שמתקן נעליים ... קראו לו משה יבו.

ש: גם כן היה חבר חולתה?

ת: כן. היה מהוותיקים. אמרתי לו שאיבדתי את הנעליים שלי, לא יודע. [אמר] – לך, תיסע ותביא אותם.

ש: מאיפה?

ת: מהחוף השני. הרי הלכנו לחוף השני. מהחוף השני חזרנו בחזרה, בלי נעליים. השארתי שם. [אמר] – לא, לא נותן לך.

ש: למה השארתי שם את הנעליים? כשהגעתם?

ת: כשהגענו לשם השארתי את הנעליים, בלי נעליים. שמתי על מנת לבוא, לחזור איתם. איך אני אחזור איתם עם הרשת והחבלים האלה? חזרתי, שכחתי. ... [אני] לא מקצועי. מאיפה אני [יודע] ... אני סוחר בדים. העיקר, לא רצה לתת לי. הלכתי והתלוננתי – מה זאת אומרת? אמרו לו – תן לו, מה זאת אומרת? הוא ילך לשם עכשיו? תן לו נעליים. השאר עשו אסיפה, נתנו לי בינתיים

א: רצו לגרש אותנו.

ש: את מי רצו לגרש? את יעקב?

ת: כן. [שאלו] – למה אתה לא נותן לו? בסוף הלכו והביאו את הנעליים שלי, מצאו אותם. פתרו את הבעיה ונתנו לי את הנעליים. בינתיים נתנו לי נעליים, החזרתי אותם, אמרתי שאני לא רוצה אותם. אנחנו היינו ידידים, אותו רחוב. אני הייתי איתו בתנועה גם כן. הלא הכרנו את כל אלה מהקבוצה הזו בתנועת החלוץ.

ש: אלה שהגיעו ב-1930?

ת: כן. גם הוא וכל אלה היו בתנועה. הם נסעו מוקדם. לא היו להם חיים שם. היו [עדיין] ילדים, לא היו להם חיים בבית. לי היו חיים, אבל רציתי לראות קיבוץ, להיות בקיבוץ. ראיתי את חיי הקיבוץ. כל אחד מנצל את הקיבוץ. גונבים, מוכרים, עושים כסף. ראיתי. אותנו ניצלו לכל מיני עבודות. תפירה.

א: רשמו שלקחנו ... שלנו, ובאנו לטבריה ...

ת: בקיצור, אני אירגנתי בריחה.

ש: רגע, אני רוצה להבין את הנקודה הזאת. אתה אומר שהיתה לך הרגשה שמנצלים אתכם לעבודה קשה. ת: ראיתי אותם, כן. לעבודה קשה. כל עבודה קשה נתנו לנו. אמרתי [זה] קיבוץ? ראיתי שאחרים לא עושים עד כדי כך. ... מוצאי שבת, רוקדים, שרים. באו במוצאי שבת אלי, אני יושב ורוקד, פתאום – ציון בוא רגע. ואני יושב במסיבה ושרים. [אמרו לי] – לא, תורך בז'רף. סירבתי, לא רציתי ללכת. למחרת היום גזרו עלי עונש – אתה לא מקבל אוכל יום אחד. למה? סירבת לעבוד. החרימו אותי כבר בכמה דברים. אני אמרתי בסוף – אתם יודעים מה, אני לא עובד היום. יש לכם עבודה אחרת? [אמרנו] – מכבסה. עבדתי במכבסה. ז'רף אני לא רוצה לעשות. אני במוצאי שבת, יש לי בית ביסוד המעלה. אני שם ... אני מבסוט. פתאום באים מיסוד המעלה – ציון, בוא לז'רף. לא ... עשו סידור עבודה. אני בסידור עבודה הייתי צריך להיות שם, בז'רף. התחלתי לסרב. הדיחו אותי. אותה רצו, אותי לא רצו. אמרתי – אולגה, אותי הם לא רוצים, מגרשים. את רוצה להיות פה לבד?

ש: עשו אסיפת חברים ואמרו שאתה...

ת: לא טוב בשביל הקיבוץ. אני מסרב לעבוד.

ש: לא מתאים לקיבוץ.

ת: כן. אז אמרתי – אולגה, אנחנו יחד. את רוצה ללכת איתי או להישאר פה לבד? – לא, אני ... אז היא

אמרה להם – אני גם רוצה ... מזרחי אחד מיסוד המעלה ... נתנו לה בגדים ישנים של העבודה או

משהו, ככה בינתיים. אנחנו התיידדנו עם ... יסוד המעלה, דוד מזרחי, היה גדול שם.

ש: היה לו משק ביסוד המעלה?

ת: כן.

ש: מה היה מוצאו?

ת: נדמה לי תימני. לא חשוב. התיידדנו איתו, נשארנו איתו. ביסוד המעלה מצאנו חברה טובה, מאוד נהנינו

איתם.

ש: גרתם אצלו בבית?

ת: לא. אבל התיידדנו איתו. הוא סידר לנו נסיעה לטבריה. הוא העביר אותנו. סידר נהג שהביא אותנו

לטבריה. בטבריה לא היה לנו כסף, שום דבר, רק קצת בגדים. [אמרו] – אתם רוצים ללכת? תלכו. אנחנו

גרנו, היתה לה אחות.

ש: היתה לה אחות בטבריה?

ת: כן.

ש: איזו משפחה?

ת: בכור מזרחי, בעלה. נפטר.

ש: והיא מה שמה?

ת: אורה מזרחי.

ש: אני מבין שהיא הגיעה לטבריה כבר

ת: הוא עבד בסולל בונה.

א: התחתנו בזמן המאורעות ... ירדו הרבה ... כשהיו מאורעות, כל חתיכה יפה לקחו, איך אומרים, בעשר

לירות ישראליות.

ש: הטבריינים לקחו בחורות מדמשק?

ת: כן.

א: ואיזה בחורות. שם היו באמת מפחדים על הבנות, מפחדים.

ש: בדמשק.

א: כן.

ש: והיא התחתנה כבר בשנות השלושים? '37?

א: '32, '33.

ש: את אומרת בזמן המאורעות.

א: כן. '37.

ש: ב-37' התחתנה ובאה לטבריה.

א: באה לטבריה וזהו.

ת: בעלה עבד בסולל בונה. היה להם חדר אחד. באנו לחדר, נתנו לנו מיטה ... ישנו שם.

ש: רגע, זו תופעה מעניינת. את אומרת לי שבשנות השלושים היה נהוג שטבריינים נוסעים לדמשק?

א: לא נהוג. היו מאורעות, לא יכלו להיות פה. ירדו לסוריה.

ת: ברחו.

ש: אה, הם ברחו לסוריה.

א: עשו כף, ראו בנות יפות ממשפחה טובה. אנחנו שאלנו עליו, אמרו שהוא בחור טוב, עובד סולל בונה.

ש: אז האחות שלך התחתנה איתו.

א: כן. היתה יפהפיה. וגם עוד בנות הלכו, הרבה.

ש: חמש, שש בנות? כמה התחתנו?

א: כן, כן. היו משפחות ..., היתה משפחה ... בת-דודה שלה. היו חמש, שש נשים.

ש: חמש, שש נשים שבאותה תקופה התחתנו עם טבריינים, ובאו חזרה לגור בטבריה?

א: גרו בטבריה, מסכנים. היה להם ...

ת: הם היו עניים שם.

א: הזמנים היו ...

ש: אני מבין.

ת: ישבנו כמה חודשים שם אצל אחותה.

ש: מה עשיתם כמה חודשים בינתיים?

ת: הלכתי עבדתי איתו. אני אשב לאכול בלי ...

ש: מה הוא עשה?

ת: סולל בונה. לקח אותי לסולל בונה ועבדתי שם בכל העבודות.

ש: בבנייה או בסלילה?

ת: פעם בניה, פעם סלילה. נמאס לי. היה חם ולא היה אוכל והיא לא היתה ישנה. חדר אחד כולנו, לעשר

נפשות. היו להם חמישה, ששה ילדים. היו שמונה, תשע נפשות. היה חם, סגור הכל.

א: אתה מכיר את משפחת חנוכה? עכשיו אחד ראש העיר.

ש: בטבריה? חנוכה?

א: כן. הם ברחו, הטבריינים ברחו.

ת: בקיצור, אני עזבתי את טבריה. הכרתי קרובים בחיפה. הלכתי לחיפה.

ש: אילו קרובים היו לך בחיפה?

ת: משפחת חכים. דודה שלה.

ש: איפה הם גרו בחיפה?

א: פבזנר. מנחם מקסים שהיה ברחוב הרצל. אליהו חכים שתלו אותו במצרים, הוא בן-דוד שלי.

ש: הבנתי.

ת: הלכנו אליהם, אמרנו שאנחנו רוצים להיות בחיפה.

ש: המשפחה של אליהו חכים היתה חיפאית?

ת: כן.

ש: הם גרו ברחוב פבזנר?

ת: כן. היו סוחרים. הם הכירו את ההורים שלי.

א: הם היו לבנונים. היו דמשקאים שעברו ללבנון ומלבנון באו לכאן.

ת: אבל הם היו ותיקים, שנים. סוחרים עשירים. שמעו עלינו, אמרו – תבואו לפה, למה אתם בטבריה?

בואו, אנחנו נמצא לכם עבודה פה ותעבדו פה. עברנו, לא היה לנו משהו ... הבגדים שבאנו. באנו אליהם.

ש: אתה אמרת לי שהיתה קירבה משפחתית עם המשפחה של אשתך?

ת: כן. דוד שלה.

ש: מה היה שם המשפחה הקודם שלך?

א: דניאל. אתה מכיר?

ש: אני מכיר את משפחת דניאל.

א: יש את ... שנפטר, מחניתה. הרגו אותו. עשו קיבוץ...

ש: אה, מקיבוץ חניתה. מה הוא בשבילך אותו דניאל?

א: בן הדוד שלי. ... דניאל, הבן שלו אהרון, גם נהרג ביריות במלחמה.

ש: גם כן בחניתה?

א: לא. במלחמה. הוא גם היה ...

ש: אז את אומרת שאליהו חכים הוא בן דוד שלך?

א: כן.

ת: של האמא.

א: כן, אבל הוא בן דוד גם. "איבן עמי".

ת: דוד של אמא.

א: היא נשואה עם דוד שלה, אבל יש ...

ת: בן דוד של אמא שלך, כן.

א: הם קרובים. היא לקחה את הדוד שלה ו...

ת: בן דוד של אמא שלך. חלאס, נגמר. העיקר קיבלו אותנו יפה – תגורו אצלנו.

ש: במה הם היו סוחרים?

ת: בדים. היה להם בית חרושת בעכו של בדים. היתה להם חנות גם כן.

ש: בעיר העתיקה של עכו?

ת: לא יודע. גרנו אצלם כמה שבועות. היינו בסדר איתם.

א: אתה מכיר את משפחת ...? שמעת? היה מוכר אדמות מפה לשם.

ש: היה סוחר קרקעות?

א: הוא עבד עם יוסף קוסטיקה.

ת: לקח אותנו שם לבית הכנסת.

ש: איזה בית כנסת?

ת: סוריה ולבנון.

ש: באיזה רחוב הוא היה?

ת: רחוב השומר. אצל יוסף עזר היה בית הכנסת. זה היה אצלו בבית. הוא עשה מזה בית כנסת. הוא גר בחדר אחד. הזמין את כל הסורים והלבנונים. אני באתי, מצאו מציאה. התחלתי לשיר נהדר, כולם אהבו אותי.

ש: כי היית גם חזן וזמר?

ת: הייתי חזן וזמר. קיבלו אותי בשביל להיות חזן וזמר. מצאו לי עבודה בסוף אצל האנגלים. בזמנו היתה מלחמה. במוצקין היה מחנה. אספו שם את כל היהודים.

ש: במחנה הצבאי של הבריטים.

ת: כן. עבדו שם. אני עבדתי שם. לא היתה עבודה קשה. להעביר כל מיני צינורות. התפללנו, דיברנו, אכלנו. העיקר, עבדתי כמה חודשים. פתאום

ש: רגע, תגיד לי לפני זה, איך האנגלים קיבלו אותך לעבודה?

ת: לא ידעו שאני ברחתי. סידרו לי ניירות.

ש: מי סידר לך ניירות?

ת: הסוכנות. כשהגעתי לחיפה, [הלכתי] ישר להסתדרות דרך הסוכנות. סידרו לי שאני כבר אזרח, שיש לי תעודה.

ש: רגע, מתי הגעת לחיפה?

ת: אחרי שעזבתי את הקיבוץ. הייתי כמה חודשים בקיבוץ.

ש: אחרי שגמרת בטבריה עברת לחיפה?

ת: כן.

ש: וכל אותה תקופה לא היתה לך שום תעודה?

ת: בכלל. הלכתי ישר לשם

ש: עם מי הלכת לסוכנות?

ת: יצחק שלוח היה מטפל. הוא קיבל אותי, סידר לנו, לכל הסורים שבאו, תעודה. סידר הכל. כאילו שקיבלתי גם כסף, אבל לא קיבלתי. הקיבוץ קיבל את הכסף ולנו לא היה שום דבר. נתנו לי לעבוד באמצעות התעודה שלי אצל האנגלים. עבדתי שם כמה חודשים, אבל כל ערב הזמינו אותי, ידעו שאני זמר, משפחות רבות הזמינו אותי בלי כסף לכל החתונות והשמחות – ציון, ציון, שרנו ונהנינו כמה חודשים. בסוף בא אחד מסוריה במיוחד, אמר לי שההורים לי הולכים למות. אנחנו אמרנו שלא נחזור. לא רצו אז לא רצו, אנחנו לא חוזרים. הוא היה סוחר גדול, הכיר אותנו, אמר – לא, ההורים שלך התחננו, ביקשו ממני. תעשו טובה, אבא שלך במצב קשה, אמא שלך בוכה כל היום והוא בוכה. תחזרו. הנה כסף. תחזרו, תסדרו, תשלמו, כל מיני דברים.

ש: כן.

ת: אני אגיד לך, נמאס לי לעבוד. ה... הזה, כל יום לקום בשעה ארבע, חמש, לחזור בלילה כולי שחור. גם בשבתות עבדתי שם. ... את הנסיעה הזו. [בהתחלה] אמרתי לא רוצה, עד שאמרו – תבוא, הבית מוכן, [תקבל] מה שאתה רוצה, כפי שאתה רוצה. נקבל אותך יפה איתה ... בסוף חזרנו. איך לחזור? אין לנו פספורט. אני עשיתי מסיבה אצל אחד בטבריה. כשגרתי בטבריה אצל אחותה הכרנו שם אנשים שעבדו ברכבת שנוסעת מטבריה לסוריה דרך צמח. הכרנו אחד, שכן שלהם היה. שמעו אותי שר. הלכתי אליו – אנחנו חוזרים לסוריה. אמר – ... אני אסיע אותך, אבל אני רוצה שתעשה לי ערב, עד אור הבוקר. שירים, שיכרות. הביא ... גם כן ברכבת. ישבנו עד אור הבוקר, שרנו, שתו, השתכרו. מה זה שירים. כל השכונה עלו על הגגות לשמוע אותנו עד אור הבוקר. אמר – טוב, מחר תכינו את הבגדים שלכם, אני אסיע אתכם. לקח אותנו לשם, אמר לנו – אל תדברו שום דבר.

ש: מה זה לשם? לתחנת הרכבת בצמח?

ת: כן. מצמח עברנו, היה איפה שיוורדים למים, איך קוראים לזה?

ש: אל-חמה.

ת: אל-חמה. לא היתה של היהודים, אלא של האנגלים. אל-חמה, אחרי זה. הם עבדו עד גבול סוריה. לקח אותנו לשם. בדרך אמר לנו ברכבת – אל תדברו שום דבר. ישאלו אתכם, שום דבר. אנחנו נעבור כאילו שלקחנו את הפספורט שלכם, נעביר אתכם. עברנו. גם ברכבת התחלתי לשיר, לדובב את כל אלה שהיו על ידי. היו ערבים גם, מבין? שרתי, כולם שרו איתי ועשו בידיים. עברנו את הגבול הישראלי עד לגבול סוריה. בגבול סוריה הוא חזר בחזרה. בינתיים הערבים שהיו איתי לקחו אותי על ידם. התחלתי לשיר עוד הפעם שירים, עד שאהבו אותי. באה ביקורת של הסורים – איפה הפספורט שלך? אמרו הערבים – נפל לו, איבד אותו. אמרו לי הערבים – [נדאג שהוא] לא יעיף אותך, לא יוריד אותך. ואני שרתי להם ... השאירו אותי בסוריה ...

ש: המבקר הסורי רצה שאתה תרד.

ת: המבקר הזמין שוטר – תוריד אותנו, אין לו פספורט.

ש: היית עם אשתך?

ת: כן. איזו שאלה. הם רצו להוריד אותי לבית הסוהר. [הערבים אמרו] – אתם לא תורידו אותם, אנחנו מכירים ... אנחנו עדים שהוא עבר את הכל ובדקו שם ובדקו פה. יאללה, הלך להם לאיבוד. העיקר, עברנו את הסורים גם כן בשירה ובזמרה. הגענו לסוריה. באו, קיבלו אותנו יפה מאוד. היה פורים, עשינו עוגות של פורים. גם אמא היתה עושה. אשתי באה לשם, עזרה להם לאפות לפורים. קיבלו אותה יפה, קיבלו אותנו יפה. היו לנו חיים יפים כמה שנים. פתחו לי חנות, נתנו לי בית. חיינו חיים יפים. כל שנה הלכנו ללבנון בקיץ לבלות בהרי לבנון, בזחלה, בכל המקומות האלה. עברו כמה שנים עד 48'. ב-48' התחילו החיים להיות רעים.

ש: את הנקודה הזאת עברנו כבר, אבל אני רוצה שתי שאלות לגבי החיים בחיפה פה. אמרת לי שכדי לסדר את התעודות שלך ניגשת ליצחק שלוח.

ת: הוא היה ממונה על הסורים שבאו מסוריה.

ש: מטעם הסוכנות?

ת: כן.

ש: הוא טיפל בהם?

ת: ההסתדרות, הסוכנות. מינו אותו. כשבאנו אמרו לנו ללכת אליו. הלכנו אליו שהוא יסדר לנו את הכל, שיהיו לנו תעודות והכל. הוא גם הבטיח לסדר עבודה במוצקין. טיפל בנו יפה, היה מאוד נחמד אלינו. אבל בית לא נתנו לנו. אנחנו הכרנו אנשים שאירחו אותנו אצלם.

ש: אתה מדבר על משפחת חכים?

ת: לא. עזבנו אותם. חכים היו אנשים אריסטוקרטים. אני בא מלוכלך מהעבודה, שאלך אליהם?

ש: כמה זמן הייתם אצל משפחת חכים?

ת: כמה שבועות. חודש ימים. הם קיבלו אותנו יפה, שלחו אותנו לאיפה שצריך לשלוח אותנו בשביל שיקבלו אותנו לעבודה. הם הכירו לנו את כל המקומות האלה.

ש: ואת האנשים המתאימים.

ת: כן. בינתיים, בבית הכנסת הזה היה אחד קראו לו יוסף עזר. אירח אותנו אצלו. אחר כך מישהו אחר אירח אותנו גם.

ש: כל פעם הייתם אצל מישהו אחר.

ת: כן. אירחו אותנו. לא היה לנו בית. אחר כך, היתה לה אחות, שרה, שאלה – למה אתם מתארחים פה ושם? חבל. בואו אלינו. למה אתם נודדים כמו נוודים?

ש: כן.

ת: הלכנו אצל אחותה, ישנו אצלם, היה חדר אחד.

ש: איפה הם חיו?

ת: מתחת לרחוב השומר יש רחוב יודפת. היו גרים שם. היה להם חדר אחד.

ש: הרבה דמשקאים גרו שם ברחוב יודפת?

ת: כן, הרבה דמשקאים.

ש: גם חלבים?

ת: כן. כל החלבים והדמשקאים גרו שם, ברחוב יודפת, רחוב השומר. באנו לגור אצל אחותה, קיבלה אותנו יפה, אמרה – זה המקום שלכם, אל תלכו לאף מקום. היתה לה דודה אחת שהיתה בודדת. לא, היה לה בעל. הדודה ובעלה לקחו אותנו אליהם. ישנו אצלם. שמו לנו על הרצפה מזרונים, ישנו על המזרונים. כל ערב לקחנו אותם, באו אנשים להזמין אותנו לשמחות. ... הזמינו אותנו, לקחנו גם אותם איתנו, שגם הם ילכו איתנו. הלכו, שתו, נהנו מאוד. ערב ערב הלכנו לשמחות. נהנו מאוד. בלי כסף. לא ביקשתי כסף. ביקשתי ככה, לא ידעתי לעשות כסף.

ש: משהו סמלי נתנו לך.

ת: כן. כלום. נהנו, אכלתי, שתיתי, וכל אלה שאיתי. אלה היו בני עירי, סורים, מכירים אותנו – ציון, בוא אלינו, הערב יש לנו שמחה. הזמינו אותי. בבית כנסת גם כן. עשינו חיים כמה חודשים וחזרנו לסוריה. זה הכל. סוף פסוק.

ש: לגבי החיים בקיבוץ, בחולתה, אתה אומר שבהתחלה קיבלו אתכם בתור מה? עליית נוער? איך קיבלו אתכם?

ת: בתור חדשים. שום דבר. עולים חדשים. במשך כמה חודשים היו יודעים אם אנחנו טובים בעבודה ועובדים בכל דבר, והיו מקבלים אותנו כחברים. אני עשיתי להם בעיות.
ש: בסדר, את זה הבנתי. אז קיבלו אתכם בתור חדשים. נתנו לכם חדר?
ת: לא.

ש: איפה חייתם שם?

ת: סוכה פתוחה ליד הים. תנים באו בלילה לישון תחת המיטות שלנו. כל הלילה היה שר התן הזה.
ש: עם אשתך קיבלת את הסוכה?
ת: כן.

ש: רק סוכה?

ת: מיטה וסוכה. בלי דלת. התנים היו מסתובבים ליד המיטה שלנו.

ש: וכל החברים האחרים איפה חיו?

ת: היו להם חדרים.

ש: ככה עשו עם כל החדשים? נתנו להם סוכה?

ת: רק אנחנו היינו חדשים. ... אהלים היו להם. אנחנו ... נכנסו תנים לסוכה.

ש: מבחינת התנאים נתנו לכם סוכה. כל מי שהיה חדש קיבל סוכה?

ת: לא. אהלים.

ש: אז למה רק אתם קיבלתם סוכה?

ת: אחר כך העבירו אותנו לאהל.

ש: אהל לבד?

ת: לא, עם עוד שותף.

ש: היה לכם "פרימוס" [כינוי לשותף שלישי באהל לזוג מפאת מצוקת דיור]?

ת: כן. לא היה להם מקום. אמרו שאין להם מקום ...

א: אכלנו לחם עם קצת מלח ו... לא היה הרבה.

ש: אז אתה אומר לי שהכניסו אתכם לסוכה ותנים נכנסו בלילה.

ת: כן. יללו. הרגשנו משהו. אתה יודע איך ...

ש: אחר כך קיבלתם אהל.

ת: לא אהל לבד, עם עוד אחד שעבד בז'רף. בא בלילה, אמרו – זה ... ז'רף. ביקשנו אהל לבד, מה זאת אומרת? מגיע לנו. נתנו לנו בסוף אהל לבד. זה היה קיבוץ חדש.

א: כל הנוער היה מגרמניה.

ש: הרבה נוער מגרמניה היה?

ת: כן. נתנו לנו אהל לבד.

א: היה עף בשרקיה.

ש: ברוח המזרחית.

ת: בלילה היתה באה הרוח המזרחית. פתאום אנחנו רואים שהאהל עף ואנחנו בלי כלום, שנינו במיטה לבד.

ש: מה חוץ מזה נתנו לכם בקיבוץ חולתה? קיבלתם את הסוכה, את האהל, ואחר כך?

א: כרגיל, שמיכות ...

ש: אוכל אכלתם עם כולם בחדר אוכל?

ת: כן.

א: אכלנו ברבועים.

ש: מה זה ברבועים? דגים?

ת: את הדגים הטובים מכרו. את הדגים שלא נמכרו, ברבועים, זה אסור לנו. הברבוע הוא ארוך ככה, עם ראש ארוך. בלי סנפירים.

ש: כמו צלופח.

ת: לא צלופח, צלופח זה ככה.

ש: כמו נחש.

ת: כמו נחש, כן.

א: זה האוכל שהיה. איך שאני ראיתי את זה במטבח, לא רציתי לאכול.

ת: כי היא בישלה את זה, היא עבדה במטבח.

ש: היא עבדה במטבח?

ת: במטבח, במתפרה.

א: כל החברים רצו סוודרים. אמרתי להם שאני לא אעשה ... אמרו לי – מה את רוצה? אמרתי – דג, אני מתה בלי אוכל. אז הדייגים הביאו לי את המנה שלהם, את הדג, וכל יום סוודר הייתי ...

ת: סרגה.

ש: סרגת כל יום סוודר?

א: כל יום סוודר, מחוטים עבים. ידעו כולם ... תראו איך היא עושה, תראו מה היא עושה. ירדו כל החבר'ה, שלמה קוסטיקה, כהן שורבה, התחתנו עם סוריות. אמרו שבגללי לקחו את כל הסוריות, כי אני הייתי חרוצה וכולם אהבו אותי. היה לי באמת

ש: היו לך ידיים טובות, עבדת שם טוב.

א: הייתי קטנה. רציתי הכל. ... לכו תראו. הלכו קראו להם – בואו תראו, ציון נתן לאשתו שתעשה את הכביסה ...

ש: תגיד לי, אתה הרגשת שבקיבוץ מתייחסים אליך לא יפה?

ת: נכון.

ש: למה?

ת: כי אני לא רגיל. נתנו לי את כל העבודות המלוכלכות. במוצאי שבת, תנו לי להינות מהשבת.

ש: אתה שמרת על מסורת?

- ת: לא.
- ש: לא היית דתי?
- ת: לא. עד עכשיו אני לא דתי. זמר, חזן, והכל. אני מסורתי.
- א: לא מדליקים [בשבת].
- ת: אני מסורתי. אנחנו בסוריה היינו מסורתיים. משפחות הרבנים היו דתיים. אנחנו היינו מסורתיים.
- ש: אתה אומר שאחרי כמה זמן הרגשת שמתייחסים אליך לא יפה.
- ת: נכון. החרימו אותי כי לא הלכתי לז'רף. למחרת היום ראיתי שהורידו אותי מ... . עשו אסיפה והחרימו אותי. אמרו – הוא כבר לא יעבוד. ישבתי, הלכתי, טיילתי, אמרתי בסדר. לא אלך. לא רוצים [אותי].
- ש: ואיפה לאכול?
- ת: אכלתי.
- ש: אכלת בחדר אוכל?
- ת: לא אמרו לא לאכול. אכלתי. אבל עבודה לא נתנו לי כי אני, כבר לא קיבלו אותי, בתור חבר לא הייתי טוב.
- א: לקחו את הזכות שלנו.
- ש: מה זאת אומרת?
- ת: שלחו מישהו מהסוכנות, החתים אותנו.
- ש: משה יבו החתים אתכם?
- א: שאנחנו קיבלנו את כל ... שלנו.
- ת: בקיבוץ.
- ש: ככה הסוכנות היתה נותנת עבור העולים החדשים?
- ת: לא ידענו. שמענו שנותנים על כל חבר חדש.
- ש: משלמים לקיבוץ עבור כל עולה חדש?
- ת: כן. לקחו עבורנו את זה וזרקו אותנו. לא נתנו שום דבר. לא העבירו אותנו את הגבול.
- א: לא היה. היו זמנים מאוד קשים.
- ת: יסוד המעלה עזרו לנו לעבור את הגבול לטבריה. היו לנו חברים טובים ביסוד המעלה. עשינו חיים איתם. אני שרתי שם, אהבו אותנו.
- א: ... לשם.
- ש: לאיילת השחר? לשם העבירו אתכם?
- א: לא העבירו אותנו. היינו הולכים לרופא שיניים. תפוחים טובים היו.
- ש: ביסוד המעלה יש תפוחים טובים.
- א: גם שם.
- ש: בקיבוץ ההוא? איזה קיבוץ זה היה?
- א: מעל חולתה שם.
- ש: כפר גלעדי אולי?

- א: לא. היינו בכפר גלעדי ... בטיול מטבריה. זה לא היה. שעה על הסוס והיינו שם.
- ש: בסדר. בוא נחזור בבקשה ברשותך לדמשק 48'. אתה מחליט עוד פעם לעלות, עם הילדים. יש לך כבר ארבעה ילדים, נכון?
- ת: כן, והיא בהיריון.
- ש: זה היה 1949?
- א: אחרי הפיצוץ שהיה בבית הכנסת.
- ת: אמרתי שאין לנו חיים כבר, ואת זה שרצה להגן עלינו הרגו גם כן. אז למי נחכה שיגן עלינו?
- ש: אתה מדבר על חוסני זעים?
- ת: כן.
- ש: אז בפעם הזו איך עברת?
- ת: מכרתי את כל הציוד שיש בבית, מה שהיה לי, לערבי. מכרתי לו את הכל בלילה. השוטרים ראו משהו, הציצו השוטרים. גם שמרו עלינו שלא נברח. הרבה ברחו. יצאנו עם נהג שהעביר אותנו ללבנון. דרך הגן שמאחורי הבית עברנו. שם חיכה לנו הנהג, ערבי. קיבל כסף במיוחד, יותר כסף, בכדי שיביא אותנו. בלילה, עד שעה 11 חיכינו כי ראינו משטרה מסתובבת, אנשים מסתובבים, שומרים עלינו שלא נברח. ידעו שאנחנו מכרנו. באו וראו איך שמכרנו את כל הציוד שלנו, הרהיטים שלנו. בלילה, ב-11 וחצי, אמרתי – יאללה, בואי, אין אף אחד, לא משטרה לא שום דבר. לקחנו מה שלקחנו. שכחנו את הילדה הקטנה בתוך המיטה ונסענו.
- ש: אוי אוי אוי. הילדה הזו שהיתה פה עכשיו?
- א: לא, זאת לא נולדה [עדיין], היא נולדה פה.
- ת: נסענו כמעט 200, 300 מטר, ספרנו אחד את השני, חסר לנו מישהו אחד. חזרנו חזרה בשקט. ראינו את ההורים שלה ואת ההורים שלי רודפים אחרינו עם הילדה, לקחנו את הילדה ונסענו. נסענו בדרך, המשטרה שאלה – יש מישהו יהודי? יש מישהו מהטמאים האלה איתכם? – לא, אין אף אחד.
- ש: בשלב הזה היה לך את הדרכון האיראני?
- ת: עד עכשיו.
- ש: עד עכשיו יש לך?
- ת: כן. בזמני לא הירשו לפרסים לצאת. לכל היהודים.
- ש: גם ליהודים שהיה להם דרכון פרסי.
- ת: אחר כך היהודים עירערו, עבדו על זה. נתנו לפרסים לנסוע עם פספורט, כמו אחי משה אליהו, שבא עם פספורט ללבנון. היה בלבנון, לא בסוריה, מסוריה לא נתנו. עשו לו פספורט, נסע ללבנון, בא עם העוד, עם כל הרהיטים שלו והכל, שר להם בדרך. הם נהנו, כל המשטרה שם.
- ש: אתה הגעת לביירות עם נהג המונית. מה עשית בביירות?
- ת: היו לי קרובים, בני דודים עשירים. הלכתי אליהם, נתנו לנו את הבית ... לבנון – שבו פה איזה חודש חודשיים, אנחנו נסדר לכם בריחה. היו מבריחים, קראו להם תאשה.
- ש: הם היו סוחרים זהב בביירות.

ת: כן. סימון תאשה היה פה, היה מקבל את המבריחים. מבריחים זהב, יהלומים, כל מיני דברים.

ש: מביירות להנה?

ת: כן, ומפה לחוץ לארץ ... אז המבריחים האלה ... העבירו לסוכנות. הסוכנות גם העבירה. היו הרבה יהודים שרצו לברוח. פתאום לילה אחד היו ...

ש: תגיד לי, מי היה שם הנציג הישראלי? היה מישהו שם בביירות שהיה מנהל ...?

ת: היה, היה.

ש: מי זה?

א: חיים כתרי.

ש: הוא היה מטעם הסוכנות בביירות?

ת: כן.

א: הוא היה מטעם הסוכנות, היה לו בית על חוף הים. הביא את כולנו לבושים ...

ת: אבל מי טיפל בזה? מה שמו זה?

א: זאת היתה קבוצה גדולה. כולם עזרו והביאו אניות. נשרפה אניה.

ש: סירה.

ת: סירה שנשרפה. הוציאו אותם ושרפו אותם.

א: ... מתו כולם. משפחת לוזיה.

ש: כן אני יודע, התהפכו שם.

א: התהפכו שם והם היו ...

ש: כאילו התהפכו.

א: למה כאילו? לא מתו?

ש: כן, אבל שדדו אותם.

א: אף אחד לא שדד אותם.

ש: את לא יודעת. בסדר. לא חשוב.

א: כן?

ש: כן, ככה אומרים, אבל לא חשוב. אז אתה אומר שהגעתם לחוף הים, לבית על החוף של חיים כתרי.

ת: חיכינו שאנשי הסוכנות יבריחו אותנו דרך הסירות. כשנתפסו הסירות ... והשרפה גם ... כשנרצחו, כל

אלה של הסירה תפסו אותם, וטבעו ביים. הוציאו אותם לים ... אותם ונסגר. כתרי אמר לי

א: הסוכנות ...

ת: כל אלה שמבריחים.

א: הגדולים של הסוכנות. לא של הסוכנות, של לבנון. האנשים הגדולים תפסו אותם ... תברחו מהר מפה.

ש: היהודים הותיקים בביירות, תפסו אותם. מתי זה היה, 49' נכון?

ת: אז הלכנו לבני הדודים שלנו, אלה ש... זהב, תאשה. בן דודה שלי. נתן לנו את הבית – שבו בשקט

ותנוחו. אנחנו נוסעים לאיזה מקום. ישבנו. הם חזרו משם, הכינו את הנהגים שמבריחים את הזהב. אמרו

לנו לשלם להם. היה לנו קצת כסף ושילמנו למבריחים. יצאנו איתם עד למרג' עיון, עם הנהג הזה. הם היו

שניים. בדרך הם אמרו – או שאנחנו זורקים את הילדים או שעוד כסף. הוציאו לנו את כל הכסף. אז הגענו לגבול.

ש: ממרג' עיון מישהו לקח אתכם ברגל?

ת: כן.

ש: היה מברייח שלקח אתכם ברגל?

ת: כן. הלא הם היו קשורים עם עוד מברייחים. נתנו להם [אותנו] – הנה האנשים, קחו אותם. לקחו אותנו, הלכנו איתם, דרך ההרים, למטולה. אמרו לנו – אתם רואים את מטולה מרחוק, את האור הזה? אנחנו נלך לשם. הלכנו כל הלילה עד אור הבוקר. בדרך הם עזרו לנו עם הילדים. ... עד שגמרנו, אמרנו שאין לנו יותר כסף. הגענו למטולה באור הבוקר. ראינו עוד אנשים שם, שגם הגיעו ...

ש: ... מסוריה?

ת: היה חדר מלא. מאיפה אני לא יודע.

ש: איזה חדר זה?

ת: במטולה יש בית מלון, שהיה מקבל

ש: איזה? איך קראו לו? ארזים?

ת: לא זוכר.

ש: בכל אופן זה היה בית מלון?

ת: כן.

ש: מי שילם את השהייה שלכם בבית המלון?

ת: הסוכנות. הגענו, הסוכנות קיבלה אותנו.

ש: היה שם פקיד של הסוכנות?

ת: כן, במטולה.

ש: מי זה היה?

ת: לא יודע. במטולה היה איש סוכנות שקיבל אותנו. לא [רק] אותנו, את כל העולים. לא אותנו במיוחד. לא ידעו עלינו. קיבלו אותנו, עד אור הבוקר. בא אחד מהסוכנות בחיפה ולקח אותנו ל..., מה שאמרתי לך, המעבר הזה.

ש: איש הסוכנות במטולה נתן לכם משהו?

ת: שום דבר.

ש: תעודות?

ת: שום דבר, עוד לא.

ש: אז מה הוא עשה איתכם?

ת: רק ישנו. [אמר] – תשבו כמה שעות. ישבנו, ... קצת.

ש: לא רשם אתכם, לא שום דבר?

ת: שום דבר. רק קיבל אותנו – אתם הגעתם עכשיו? אנחנו כבר נדאג לכם. בבוקר בא אוטו

ש: אוטובוס?

ת: לא אוטובוס, אוטו. אנחנו כולנו היינו חמישה, ששה אנשים. אשתי, אני והילדים.

ש: אבל אמרת שהיו עוד משפחות שם.

ת: לקחו אותם אחר כך. כל אחד למקום אחר. לא כולם לחיפה. אנחנו היינו לבד, לקחו אותנו לבד לסנט לוקס ...

ש: מחנה העולים פה בחיפה?

ת: כן.

ש: ליד בת גלים?

ת: לא בת גלים.

ש: מה היה שם?

ת: מחנה צבאי.

ש: היו שם אהלים?

ת: אהלים, כן. אהלים גדולים. הפכו את זה לקבלת עולים. ... מחנה לקבלת עולים חדשים. לישון, לכמה ימים, שבוע ימים. אחר כך היו מעבירים אותם לכל מיני מקומות.

ש: זה היה מחנה מעבר כזה?

ת: נכון.

ש: מי קיבל אתכם שם בסנט לוקס?

ת: שלוח הזה ודוד לוזיה.

ש: יצחק שלוח ודוד לוזיה. הם היו מטפלים בכל העולים?

ת: כל העולים הסורים.

ש: איפה דוד לוזיה עבד?

ת: בסוכנות.

ש: ויצחק שלוח?

ת: בהסתדרות.

ש: מה הם נתנו לכם? מה הם אמרו לכם? מה עשו איתכם?

ת: קיבלו אותנו יפה ואמרו – תרגעו, הכל יהיה בסדר, +נדאג לכם. אז היו שולחים למחנות עולים. באו הסורים, שמרו עלינו כשבאנו, אמרו – אתם לא תסעו [למחנות עולים]. לוזיה סיפר להם. לקחו אותי ואת אשתי מסנט לוקס והביאו אותנו לרחוב השומר. [אמרו] – אתם לא תסעו, נדאג לכם, אתם תגורו איתנו בינתיים.

ש: הקרובים שלכם [אמרו]?

ת: לא הקרובים. הסורים שם. מצאו חזן וזמר והכל. אז החזיקו אותי שם. בינתיים גרנו קצת פה קצת שם, עד שאחותה לקחה אותנו אליה.

ש: איפה אחותה גרה?

ת: רחוב יודפת, אמרתי לך. אמרתי להם – זה לא חיים, אנחנו רוצים בית. מפה לשם ...

ש: באותה תקופה הסוכנות לא דאגה לכם לבית, לחדר?

ת: היא לא רצתה שנעזוב את סנט לוקס. רצו לשלוח אותנו לבית עולים, כי את כל העולים שלחו לבית עולים, לכל מיני בתי עולים רחוקים.

ש: אז אתם לא קיבלתם למשל מיטת סוכנות?

ת: כן, נתנו לנו מיטת סוכנות וכמה שמיכות. זה הכל.

ש: כלי מטבח?

ת: כן.

ש: שולחן וכסאות?

ת: כן. הקהילה הסורית שהיו מתפללים בבית הכנסת דאגו לנו לחדר אחד ברחוב יהודה הלוי. בחדר הזה היו לנו כמה מיטות, את כל הדברים שלקחנו מהסוכנות, ושם גרנו.

ש: אתה אמרת לי שהאנשים הדמשקאים שגרו ברחוב השומר דאגו לכם. מי היו האנשים האלה? מטעם מי הם עזרו לכם?

ת: משפחת מימון. לא מטעם שום דבר. מטעם הסורים, העדה הספרדית.

ש: מטעם העדה הספרדית בחיפה?

ת: כן.

א: כולם היו ציונים, כולם. אז שבאנו ...

ת: אז היו סורים, כל סורי שהיה בא, אותי רצו כי אני זמר וחזן.

ש: במקרה שלך בסדר, יש לך מזל מאלהים שנתן לך כל טוב, אבל איך האחרים היו מסתדרים? ת: לא היו מסתדרים.

א: ... נתנו לו שיכון, לא הספיק לו לילדים ...

ש: אתה מדבר על אליהו?

ת: כן. לא לקחו אותו. ישב בבית עולים.

ש: בטירה?

ת: לא בטירה, לפני טירה.

א: פעם בטירה, פעם במה שמו.

ת: לא חשוב. ישב בטירה, היתה לו גם חנות.

ש: במעברה.

ת: מעברה. כמה מעברות עבר. עבר כל מיני ייסורים. עד שגמר עם המעברות ועבר לחיפה. בחיפה התחיל לעבוד. אבל לי היה מזל שכולם אהבו אותי ודאגו לי איפה לגור.

ש: אז מי נתן לך את החדר? עוד לא הבנתי. משפחת מימון?

ת: לא. הם מצאו לי את החדר הזה.

ש: מימון זו משפחה סורית?

ת: כן. הם דאגו לי לחדר הזה ושילמו לי גם עבור

א: הם לא שילמו. הם לקחו מהסוכנות כשאנחנו באנו. הלכו ולקחו חלק מהכסף ובסוף הם גם כן ...

ת: חלק משלהם גם.

א: כמה לקחנו [קיבלנו]? מאה לירות? ולקחנו חדר בלי אור, בלי חשמל, בלי כלום. כמו חורבה של חמור.
ת: בלי מטבח.

א: עשינו ממנו [מקום הראוי ל] בני אדם. ... חדר ואנחנו היינו בחדר השני ...
ת: שני חדרים, רגל לראש.

ש: באיזה רחוב זה היה? יודפת?

ת: יהודה הלוי.

ש: אז קיבלתם את החדר ביהודה הלוי, חלק מהסוכנות וחלק ממשפחת מימון.
ת: נכון.

ש: מימון מה?

ת: למימון היתה חברה של מתן בסתר, היה מנהל חברת מתן בסתר.

ש: אז ב-49' היה לעדה הסורית פה...

א: ... העדה הספרדית, דאגו לסורים שבאו.

ת: היה להם מתן בסתר, דאגו ...

א: יוסף דניאל, אשתו היתה בויצ"ו, הביאה לי בגדים ... תמיד הביאה לנו בגדים לפי המידה ... הביאה לי
שמיכות, לא היה לי שום דבר.

ת: משפחת חכים עזרה לנו הרבה.

ש: המתן בסתר הזה היה של העדה הדמשקאית?

ת: כן.

ש: לא של העדה הספרדית?

ת: לא, של הדמשקאית. יעקב מימון הגדול שהיה מחלק לנצרכים. ביניהם אני הייתי עולה חדש. הוא דאג
לחדר הזה. לקח קצת מהסוכנות, השלים ממנו, הביא לנו גם ארון כזה. הוא קנה לנו את זה.

ש: מה היה אותו ארון מימון?

ת: ירקן. מכר ירקות ברחוב לונץ. היתה לו חנות ירקות.

א: היה להם קו של אוכל.

ת: לא הוא, אחיו. הוא היה ירקן.

ש: זאת אומרת הוא היה עשיר?

ת: לא עשיר-עשיר. מי שהיתה לו חנות ירקות [היה אמיד] כי אז ירקות לא היו. אבל הוא היה עסקן
ציבורי.

ש: מטעם מי?

ת: מטעם העירייה, מטעם הכל. אהב תמיד לעזור. כל אלה שבאו, העולים החדשים, הם תמיד היו עוזרים
להם.

ש: הוא היה גם שייך לעדה הספרדית?

ת: כן. מתן בסתר מהעדה הספרדית.

ש: כי קודם אמרת לי שזו היתה העדה הדמשקאית. הם היו ביחד?

א: קראו להם גם ספרדים.

ת: לא, העדה הספרדית זו העדה הספרדית והדמשקאים זה דמשקאים. הם היו דמשקאים. מתן בסתר דמשקאי.

ש: מימון היה גם כן דמשקאי?

ת: כן. היה ותיק שם, הוא והאחים שלו.

ש: מתי הם הגיעו לחיפה? כמה שנים לפניכם?

ת: ארבעים, חמישים שנה.

ש: בחיפה הוא ארבעים חמישים שנה לפניך?

ת: כן. שלושים ארבעים שנה. ותיקים. אנחנו לא מכירים אותם מסוריה.

א: ... בשנת '30.

ש: אז אתה אומר לי שקיבלתם חדר, קיבלתם עזרה, והתחלתם לעבוד.

ת: הלכתי ללשכת העבודה של ההסתדרות.

ש: היית צריך להיות חבר הסתדרות?

ת: כן.

ש: מי סידר לך?

ת: שלוח סידר לי, ללכת לעבוד, ללשכת העבודה. בלשכה היו המון אנשים. אותי לקחו ... יש לי ארבעה חמישה ילדים.

א: כמה? פעמיים בשבוע.

ת: לא פעמיים בשבוע. בחודש. אני עבדתי בתור זמר. הזמינו אותי בלילות לכל מיני חתונות. פה ביקשתי כסף. לפני שאחי בא אני הייתי הזמר. ממקום למקום, מבית לבית, חתונות והכל. זה עזר לי קצת עם מה שקיבלתי מלשכת העבודה.

ש: שרת רק אצל דמשקאים?

ת: כן. אני יודע לשיר שירים דמשקאים.

ש: כמה אנשים דמשקאים היו אז? איפה הם חיו?

ת: ברחוב השומר. כולו דמשקאים.

א: בתל-אביב. שכונת התקווה.

ת: מלאה סורים.

ש: ואתה היית נוסע גם לשכונת התקווה?

ת: לא. לא עזבתי את חיפה.

ש: אז אתה מספר לי שהיה מתן עזרה בסתר של העדה הסורית דמשקאית פה בחיפה, של יעקב מימון הירקן. הוא עזר לך יחד עם הסוכנות לקבל את הדירה, את החדר ברחוב יהודה הלוי. התחלת לעבוד.

במה?

ת: מהלשכה. עבודת דחק, עשרה ימים בחודש. אבל לא השתמשתי בזה, נתנו לי גרושים. עבדתי גם בתור זמר. הלכתי לשמחות. קיבלתי על זה תשלום. בר-מצוות, כל מיני שמחות. בבית הכנסת הסורי קיבלו אותי גם כן והם שלמו לי חודשי. זה עזר לי.

ש: אתה היית גם החזן של בית הכנסת?

ת: לא חזן, זמר. היה חזן שם, יוסף עזר. אני הייתי בתור חזן-זמר. החזן לא היה זמר, אני הייתי. בעל קול, בעל קורא. בעל קול כמו האשכנזים. אני אירגנתי את כל הקטעים בתפילה שיש בהם כל מיני שירים. אני שרתי והנעמתי. בימים הנוראים אני אמרתי את כל הדברים שאומרים.

ש: כל הזמירות.

ת: כל הזמירות. העיקר, נהנו מאוד ועזרו לי גם.

ש: קיבלת מהם משכורת?

ת: כן, חודשית. נתנו לי גם משכורת חודשית ...

ש: בסדר, עזרו לך, זה מה שחשוב. מה קרה אחר כך? כמה שנים [עסקת] בזה ככה?

ת: ארבע, חמש שנים. עד שיום אחד עשו בבית הכנסת מסיבה לחנוכה. הזמינו את מזכיר העיר אברהם חלפון. אז היה שבתאי לוי שנפטר, ובמקומו ישב המזכיר שלו ...

ש: הוא היה ראש העיר?

ת: כמו ראש העיר. ראש העדה גם.

ש: הוא היה דמשקאי?

ת: כן. יש לנו עדה ספרדית. לא סורית, ספרדית.

ש: הוא היה ראש העדה הספרדית?

ת: כן. הוא עזר הרבה. היה אדם שמאד מאד, עזר הרבה לכל ... בעדה. העיקר, בא, הזמינו אותו. הוא היה גדול בעדה. בא ושמע את הקול שלי ... האלה, נהנה מאוד. בא אלי ואמר – ציון, נהניתי מאוד מהקול שלך ומהתפילה שלך גם כן, מהשירים שלך. נתן לי יד. אמרתי לו – ... יש לי כבר שישה ילדים ואין לי מקום עבודה. אני עובד דחק עשרה ימים בחודש ואני לא פועל, אני מלומד. אני למדתי בבית הספר אליאנס, גמרתי אותו עם תעודות. תעזור לי באיזו עבודה. בסדר, עזר לי. שאל אותי – יודע לקרוא? אמרתי לו – כן, אמרתי לך שיש לי תעודות. הכניס אותי פה כפועל. פיטרו אותי. גם כפועל לא רצו אותי. בשנת '50 ... עבודה קבועה. הלכתי אליו, אמרתי – קיבלתי עבודות לא טובות ולא רוצים אותי. אני עושה עבודה טובה. [אמר] – אם כבר, פקח. אתה רוצה? – כן, העיקר [שכר] חודשי, לא יומי כמו שהיה לי כשעבדתי פועל. עבדתי חודשי כפקח. הסתובבנו ליד השוק שם ... סחורות. מחוץ לשוק, שוק תלפיות, החרמנו סחורות וכל מיני. לא עבודה נעימה. העיקר חודשי קיבלתי טוב.

ש: כן.

ת: קינאו בי הפקחים, התחילו לעשות לי צרות. אז גם הוא [חלפון] גמר בעיריה, נכנס אבא חושי, ומזכיר העיר היה אחר, קראו לו משה רופא. היה חלבי. יש לי פה תמונה שלו. לא חשוב. גם אני הכרתי אותו ... השירים שלי מכל השמחות. הוא גם אהב אותי. גם שם בפיקוח נמאס לי כי אני רק החרמתי. אני אדם הגון. לא עבודה בשבילי להחרים סחורות לאנשים מסכנים כמוני. החרמנו סחורות בשביל העיריה. אני

הייתי ... לעירייה והיו בוכים. אחד אפילו התאבד. הלכתי ואמרתי – תעשה לי טובה [תן לי] עבודה יותר טובה ... אמר לי – יש לך רגליים טובות? אמרתי לו שכן. אמר – תעבוד פה במסים. אז גבו מסים מבית לבית בכל מיני שכונות בחיפה. גם נווה שאנן. התחלתי בנווה שאנן. נכנסתי. הייתי צעיר, 27, 28, צעיר גיבור, הייתי ספורטאי, תחרויות בכל מיני מקומות. עליתי בנווה שאנן מבית לבית עד למעלה להר הזה. עבדתי יפה מאוד, נהנו ממני.

ש: זה מקצוע טוב להכיר את כל מי שגר בחיפה.

ת: אני הכרתי אותם והם הכירו אותי. אהבו אותי. עבדתי יפה. לא עשיתי רע לאף אחד, עד שרצו כבר להכניס אותי בתוך העבודה, קינאו בי.

ש: מה זאת אומרת להכניס אותך בתוך העבודה? להיות פקיד?

ת: לא. בתוך העבודה. קינאו בי כי הייתי אהוב. הכניסו אותי לעבודה בהוצאה לפועל.

ש: בעירייה?

ת: כן. היתה להם הוצאה לפועל. מי שלא היה משלם היינו מוציאים דברים משם. אני אמרתי שאני לא אוציא. אמר – אתה הולך עם פקיד, תשמור על הפקיד, מה אכפת לך? במקום לשמור הלכתי ... טלויזיה, רדיו, כל מיני דברים. עבדתי גם איתו, לא נעם לי.

ש: על אילו שנים אתה מדבר איתי עכשיו? מתי היית ...?

ת: 60' בערך. אחר כך הלכתי לרופא, אמרתי לו – תשמע, לא מתאים לי, אני בן אדם שכולם מכירים אותו. למה לעשות רע ולהחרים להם? אשה אחת החרמתי לה ערב פסח יצאה אחריי התחילה לקלל אותי. לקחתי לה את הטלויזיה. זה היה כל הרכוש שלה. היתה עניה.

ש: היה אז טלויזיה?

ת: אז היה טלויזיה. לקחתי לה טלויזיה. עקבה אחריי, התחילה לקלל אותי. קרוב לפסח זה היה. אני לקחתי ... ההוא רק היה כותב ... ואני לוקח. אחרי חודשיים שכלתי את אלי, זה הבן הגדול. יפה ומחונן. [טבע] בים. הלך עם חבר שלו. עבד ב"שמן". הביא כסף, הביא מתנות. בן 15, 16, אבל היה מחונן. בא החבר שלו ... רצה ללמד אותו שחייה. זה היה ערב פסח, הלך לים [וטבע]. באו להגיד לנו שהוא איננו. הלכנו לבית החולים, אמרו לנו שהוא כבר איננו ושכלנו אותו. ועל מה שכלנו.

ש: אז הלכת למשה רופא.

ת: הוא ראה שאני, עשה לי לוויה של מלכים. כל הפקחים משני הצדדים, אני באמצע עם הארון של הבן שלי. אמרתי לו – את ה"כבוד" הזה אני לא רוצה. לא רוצה את העבודה. אנשים מקללים אותי. אתה רואה, מה יצא לי מכל זה? [אמר] – טוב, אתה תהיה גובה מסים. יש לך רגליים טובות? בסדר.

ש: כן.

ת: עבדתי כגובה מסים בתוך חיפה. גם נמאס בסוף ...

ש: כשעבדת בתור גובה מסים, איפה גרו החלבים, הלבנונים והדמשקאים?

ת: ברחוב השומר.

ש: כולם היו שם ברחוב השומר?

ת: כולם, כולם.

ש: גם בשנות הששים?

ת: השומר, סירקין, איך קוראים ...

ש: הרצל?

ת: יחיאל. בהרצל לא גרו. בהרצל היו כל האנשים העשירים. פה זה עמך כולם, הסורים היו ...

ש: רחוב יחיאל, רחוב יודפת.

ת: יודפת, מדרגות שוקרי.

ש: למטה בעיר לא גרו?

ת: לא. מעט מאוד.

ש: אפשר לספור אותם על יד.

ת: כן.

ש: בשנות הארבעים לא גרו יהודים דמשקאים למטה בעיר?

א: אנחנו לא היינו פה.

ש: אני מתכוון ב-49' כשהגעת. לא גרו למטה?

ת: לא, סורים לא.

ש: וב-41' הרי היית פה גם ב-41'. לא גרו בעיר דמשקאים, חלבים?

ת: לא. כולם ברחוב השומר.

א: היו בסטנטון [שזה] רחוב שיבת ציון.

ת: שם היו כמה עניים.

א: פלשו לדירות.

ש: כשהערבים ברחו.

א: אחר כך ... מכרו את זה וקנו, התחילו להתקדם ...

ש: הבנתי. אז אתה אומר שהוא נתן לך [עבודה] בתור גובה מס.

ת: כן. בסוף אמרתי לו שגם נמאס לי מהגובה. אין לי כבר רגליים. הושיב אותי בתור פקיד קבלת קהל. גם

שם היתה עבודה קשה, קיללו אותי. היו הרבה אנשים, לא באו אחד אחד כמו עכשיו. באו כולם יחד,

עשרה, עשרים, עומדים על הראש שלי. גם עבודה קשה. בסוף המנהל יצא לגימלאות, בא במקומו אחד

שהיה המנהל שלי. אני ... המנהל הזה, התקדמתי יפה, עבודה טובה ונוחה, נהנית. אבל לא עבר הרבה זמן

וזה שמעליי קינא בי. היו פיטורים, היתה רשימה שביקשו מהממשלה לפטר כמה פקידים, לדלל כמה

פקידים מהעירייה ואני הייתי הראשון.

ש: אז ב-68' עזבת?

ת: לא עזבתי, פיטרו אותי.

ש: פיטרו אותך.

ת: הבן שלי עורך הדין הלך ודיבר עם ראש העיר. עשו אסיפה עם כל חברי המועצה, אמר להם – אדם

כזה שהצטיין בעבודה, עבד יפה מאוד ואהבו אותו, אתם זורקים, מחליפים? [זה היה] לפני [גיל] 65. אני

הייתי בשנת ... הפנסיה ... 65. אז הוציאו אותי לפני זה. הבן שלי הלך ודיבר איתם, לא עזר שום דבר.

סידר לי בסופו של דבר ... בתל-אביב שאני בן 65. בא הרב מסלטון ...

ש: הבן של הרב מסלטון?

ת: הבן של הרב מסלטון.

ש: הרב עזור?

ת: הבן של חכם עזור. חכם עזור נפטר ... גם הוא נפטר ...

ש: אני מבין שהם גרו בשכונת התקווה.

ת: בראוו עליך.

ש: היה לו שם ספר של העדה, של כל מי שנולד בדמשק.

ת: כל מי שנולד, אלה שנולדו ועשו להם ברית.

א: הוא עשה ברית בלי כסף.

ש: מי? חכם עזור?

ת: הוא והאחים שלו. לא הוא לבד.

ש: חכם עזור מסלטון?

ת: כן. הבן שלי שהיה עורך דין הלך אליו. למד עורך דין, גמר עורך דין, הלך אליו, אמר לו – אני רוצה

להציץ בספרים [לבדוק] מתי אבא שלי נולד. מצא לו. אני לא הייתי תושב סוריה. נולדתי אבל לא תושב.

רשמו אותי איך שרצו, ב-1923. כשהוא פתח ... 1920. נתן לי מכתב. כשבאנו לפה אמרו – לא, אנחנו

רוצים את הרב עם הספרים. הביא הרב את הספרים לבית המשפט, נראה טוב, דיברו איתו וראו שהוא

אדם גדול. אמרו – ציון, אנחנו מאמינים לך. אישרו לי את זה, יצאתי לפנסיה אחרי כמה חודשים. הבן

שלי אמר לי – אבא, אני יכול להיאבק איתם שאתה תישאר, אבל הם ילחמו איתך בתוך העירייה, הם לא

אוהבים אותך. אתה ... כל הזמן, אין לך פרוטקציה. הם פוחדים ממך, גזבר העיר ומזכיר העיר.

ש: כן.

ת: אני קשרתי קשרים איתם והתקדמתי לאט לאט. כל אנשי עירי קינאו בי, הסורים.

ש: גם משה רופא קינא בך?

ת: לא. הוא עזר לי. הקטנים, ה... שעבדתי איתם, והיו מהרחוב שלי עוד בסוריה [קינאו בי]. הוא ראה

שאני מתקדם יפה, פחד, נלחם נגדי והוציא אותי לגימלאות. אחר כך, אחרי כמעט שנה, גם אותו הוציאו

כמו שהוציאו אותי.

ש: את החבר הסורי שקינא בך?

ת: כן. הוא גם קיבל התקף והלך לעולמו ואני הייתי בהלוויה שלו.

ש: מי היה בעירייה פקיד בכיר מהסורים? אמרת לי משה רופא.

ת: הוא היה מזכיר העיר. לא פקיד.

ש: מי עוד היו אנשים סורים שאתה יכול להגיד עליהם שהם היו בעלי מעמד ושם כאן בחיפה?

ת: לא היו. סורים לא.

ש: אתה מכיר אדם בשם מנצור?

ת: כן. בסוכנות. שלמה מנצור.

ש: מה הוא היה?

ת: פקיד בכיר. הוא היה לבנוני. לי הוא לא עזר.

ש: אמרת עכשיו משהו מענין. מה הוא עשה?

א: מי ש[לא] היה מלבנון ובא אליו, היה אומר – לכו לדוד לוזיה. אתם סורים, הוא יטפל בכם. היה מטפל בשלהם, היה נותן ...

ת: בלבנונים.

ש: זאת אומרת שלמה מנצור היה מטפל בלבנונים ודוד לוזיה בדמשקאים? ככה זה היה?

ת: נכון.

א: הוא ויצחק שלוח.

ש: הוא ויצחק שלוח היו מטפלים בדמשקאים?

ת: כן.

א: אבל האמת הם היו אנשים טובים.

ת: הגונים כולם.

א: באו ואמרו לנו שמגיע לנו כך וכך.

ת: עזרו לנו. מה דרשנו? לאכול, לעבוד.

א: מיטה, שמיכות. לא קיבלנו כלום.

ש: יש לי עוד שאלה אחת לגבי בתי הכנסת של הסורים פה בחיפה. אמרת לי שהיה בית כנסת אחד של יוסף עזר. זה היה חדר בבית שלו?

ת: היה. אחר כך ממול הבית שלו, נמאס לו כבר מהמצב הזה, מצאו מקום מול הבית לבית הכנסת.

ש: איזה רחוב?

ת: נפתלי אימבר.

ש: ליד שוק תלפיות?

ת: כן, מאחורי השוק.

ש: כן, אני מכיר.

ת: עשו בית כנסת שם של הסורים. הביאו חזנים וכל הקהילה הסורית שם כל הזמן התפללה ואני איתם. עד שבאו ימים ואני עברתי לבית הכנסת היכל נתנאל ברחוב הרצל. זה היה בית הכנסת של העשירים [כמו] חכים.

ש: העשירים הדמשקאים?

ת: הלבנונים, הדמשקאים.

א: ... היה את סיטון ...

ש: סיטון? דמשקאי?

ת: חלבי.

א: הם התעסקו עם העדה הספרדית.

ת: קטראן היה.

ש: מה הוא היה, דמשקאי?

ת: דמשקאי. אלה היו העשירים. היו להם בתי חרושת, חנויות.

א: אנשים טובים.

ת: כל השמנא והסלתא של הסורים. שם [באימבר] היה עממי. כל העשירים היו בהיכל נתנאל.

ש: מי היו באמת המשפחות הסוריות העשירות כאן בחיפה? אמרת לי חכים.

ת: משפחת קטראן.

ש: סיטון היה חלבי? היו עשירים?

ת: כן.

ש: מי עוד?

ת: משפחת סויסה. לא היה סורי.

ש: אה, הוא לא סורי.

א: מהעדה הספרדית. הביא כל מיני אנשים שהם עבדו ועזרו ובנו את ...

ת: משפחת חכים, משפחת קטראן, משפחת דורה.

ש: מה היה לדורה?

ת: גם כן בית חרושת, "שם-טוב", לבדים.

ש: איזה בית חרושת היה למשפחת קטראן?

ת: גם בדים. היו עשירים, השמנא והסלתא.

ש: מה משפחת סיטון עשו? הם היו דמשקאים?

א: חלבים. אם שמעת על סיטון שהרגו אותו במצרים, זה קרוב שלו.

ש: איזה בית חרושת היה להם? איזה מפעל היה להם?

א: אנחנו בכלל נכנסנו ל... נכנסנו לאנשים שהערכנו אותם ועזרו לנו. אבל מה, בתוך הבתים היינו אצל

דורה ואצל משפחת כהן. היו הרבה אנשים שהזמינו אותנו

ת: לבית שלהם. שרתי להם.

א: לליל הסדר. הכרנו הרבה אנשים.

ת: עד שיום אחד באו אנשים מונצואלה ששמעו אותי בהיכל נתנאל, הזמינו אותי לנסוע לונצואלה ... שם.

הם רצו לשלם לי יפה מאוד.

ש: בחגים?

ת: בימים הנוראים. 5,000 דולר. נסעתי לשם בלי אשתי.

א: אלה הנפוחים ...

ש: השמנמנים, הגברברים שרואים שהם עשירים.

ת: הביאו אותי לשם, נהנו מאוד, כולם עשירים. נתנו לי מתנות, נתנו לה טבעת יהלום. [שאלו] – מה אתה

רוצה מתנה לאשתך?

א: אני לא אראה לך אותו כי הוא לא ...

ת: אחר כך הזמינו אותי למקסיקו. גם שם אמרתי לאשתי ... לא נוסע. רציתי שהיא תהנה גם ... יעשו לי כבוד בעולם. אהבו אותי.

ש: חוץ מבית הכנסת היכל נתנאל ברחוב הרצל שהעשירים של הקהילה הספרדית, דמשקאים וחלבים עשירים התפללו שם, אילו עוד בתי כנסת היו פה?

ת: של הסורים? רק שניהם. אחד של העממיים, העניים.

א: לא עניים. היו ... עמך.

ש: כן, עמך. אילו בתי כנסת היו פה לחלבים?

ת: ברחוב סירקין. ברחוב השומר היה עוד בית כנסת.

ש: היו להם שני בתי כנסת?

ת: כן. עד עכשיו.

ש: גם בסירקין וגם ברחוב השומר?

ת: נכון.

ש: איך קוראים לבית הכנסת של החלבים?

ת: של החלבים. אין להם שם. ... נתנו לאשתי את הטבעת.

ש: אלה מונצואלה?

ת: כן.

ש: יפה. מי היו כאן יותר בשנות הארבעים והחמישים – חלבים, דמשקאים או לבנונים?

א: חלבים. היתה להם עמדה חזקה.

ת: החלבים היו שם יותר והם היו עשירים.

ש: מה זה שם יותר?

ת: בחיפה.

ש: בחיפה היו יותר חלבים?

ת: יותר חלבים ועשירים ... הדמשקאים פחות. היו אנשים פשוטים.

ש: הם היו גם פחות מבחינה מספרית?

ת: לא. הדמשקאים היו יותר.

ש: היו יותר מבחינת אנשים?

ת: כן.

א: אבל הם [החלבים] בלטו.

ש: כן, הבנתי. לבנונים היו פה גם כן, נכון?

ת: כן.

ש: איפה הם גרו?

ת: גם ברחוב השומר.

ש: מה היה מספרם?

ת: מתי מספר. לא הרבה. הרוב דמשקאים. עזר למשל, יוסף עזר, היה לבנוני.

- א: כשהתחילו הבעיות בלבנון הם באו לכאן ...
- ת: בלבנון הם חיו טוב. היו להם חיים טובים. הם לא באו.
- ש: ברחוב עבאס לא חיו לבנונים?
- א: היו סורים והיו לבנונים. אברהם עבאס ... אנחנו לא לקחנו את המקום [ואמרנו] זה של היהודים. ...
- ברחוב השומר ...
- ת: יהודה הלוי ...
- ש: אבל גם ברחוב עבאס בחיפה גרו לבנונים את אומרת?
- א: כן.
- ש: גם דמשקאים גרו שם? את מכירה משפחות שם?
- א: הסתדרו. בן אדם שהיה פה משנת ... היה לו כסף. מישוהו לקח בית, פלש אליו, והיה לו מה למכור.
- ש: רחוב עבאס זה היה רחוב שגרו בו הרבה ערבים שברחו, נכון?
- ת: כן.
- א: אבל הם חיו טוב מאוד.
- ש: כן, אבל חלק מהם ברחו ואני מבין שיהודים דמשקאים וחלבים
- א: לקחו דירות. כוס הקפה שלהם עוד היתה חמה.
- ש: והם באו לרחוב עבאס. כמה לבנונים חיו ברחוב עבאס?
- א: לא הרבה.
- ש: מה היו יותר, דמשקאים או חלבים?
- א: חלבים.
- ש: חלבים גרו ברחוב עבאס גם כן?
- א: כן. ...
- ש: את אמרת לי שבשנה מסויימת באו יותר לבנונים. באיזו שנה זה היה?
- א: אחרי המלחמה. איך שהתחילו בלבנון [בעיות ב] גבול ויריות וזורקים עלינו
- ש: בשנות השמונים?
- א: כן. אז הם ברחו ונתנו להם שכונה. הביאו אותם לחיים כמו בלבנון.
- ש: איפה?
- א: בבת ים.
- ש: לא, אני מדבר על חיפה.
- א: פה אין הרבה.
- ת: הם באו לתל אביב. שם יש ... אנחנו עשינו טעות שאמרנו רק לחיפה. אבל לא היה לנו מי שיתמוך בנו. בתל אביב לא היה לנו.
- ש: לא היו לכם קרובים בתל אביב?
- ת: לא היה מי שיתמוך בנו. קרובים היו אבל לא אמרו לנו – בואו, אנחנו נעזור לכם.
- ש: לא היה מי שיקרא לכם.

ת: לא. היה לה אפילו אח אבל אשתו לא רצתה. [אמרן] – ... יתנו לכם, אל תבואו, תחכו, שבו בינתיים במעברה עד שיתנו לכם ... אל תעזבו.

ש: כן.

ת: לא רצו אותנו. רק הסורים הדמשקאים האלה ידעו שאני זמר וחזן.

א: רק המזל שלו ...

ת: זה עזר לי. הייתי בשמחות וחתונות, עשיתי קשרים טובים, עד שעבדתי בעיריה. עזר לי לעבוד בעיריה. משם הכרתי ...

ש: לך היה קשה לפרנס את כל המשפחה?

ת: שבעה ילדים היו לי. אחד הלך, אז ששה.

ש: אם היית צריך עזרה, היה ועד שנתן עזרה לדמשקאים?

א: לא רצינו.

ת: לנו לא נתנו כי אני עבדתי. לאחרים עזרו. מתן בסתר עזר.

ש: מאיזה בית כנסת המתן בסתר היה?

ת: סוריה ולבנון, ברחוב השומר, רחוב נפתלי אימבר חילקו מזון, אורז, מצות.

ש: בחגים?

ת: ... נתנו כסף גם כן מדי חודש בחודשו לאנשים נצרכים.

א: אבל אנחנו שמו אותנו בגן ... העדה הספרדית. שמו שלושה ילדים בגן ...

ש: עזרו לך להכניס את הילדים לגן?

א: כן. זה נראה נורמלי, אבל חס וחלילה ...

ש: אז היו משפחות שקיבלו מהם כסף מדי חודש. מה עוד נתנו להם?

ת: בגדים, אורז, אוכל. באו לבתים שלהם וראו שלא חסר להם.

ש: על אילו שנים אתה מדבר איתי? מתי נתנו את העזרה הזאת?

ת: '53, '55, '56.

ש: שנות החמישים.

א: הביאו גם בגדים מחוץ לארץ, חבילות גדולות, ועשו שוק.

ש: מי הביא את החבילות הגדולות?

ת: העדה הספרדית.

א: עשו שוק. מה שנשאר חילקו לעניים. מה שהיה טוב מכרו והשאירו [את הרווחים] בקופה. הקופה

הזאת היתה בשביל לעשות

ת: את המתן בסתר.

ש: עד מתי פעל המתן בסתר הזה?

ת: משנות החמישים ...

ש: עד היום?

ת: היום כבר לא. אין עניים היום.

ש: עד מתי היא פעלה ככה?

ת: עד לפני עשר שנים.

א: סגרו כי לא ...

ש: מי היה ממונה שם על המתן בסתר?

ת: יעקב מימון אבל הוא נפטר. אחר כך ... נחמיאס.

ש: הוא היה דמשקאי?

ת: לבנוני. היה דמשקאי [במקור]. הם עסקו במתן בסתר, נחמיאס.

ש: באיזו שנה?

ת: מ-55, '56, '60.

ש: איך קראו לו?

ת: משה נחמיאס האב. עכשיו יש לו בן רופא שהוא מנהל בית האבות של הספרדים בחיפה, בנוה שאנן,

ברחוב גדליהו למעלה.

א: איזה מקום.

ש: כן, הייתי שם.

א: למי שלא היה, נתנו בסתר. ... לא היו לה ילדים. לא היה מי שיטפל בה. ... באה עובדת סוציאלית

אמרה לה – ... תשבי חודש ותראי. אם המצב יהיה טוב לך תגידי כן. אם לא אז לא. באמת נשארה ...

כבוד. אף אחד לא נתן לה, אף אחד לא עזר לה.

ש: אז העדה הספרדית ...

א: העדה וגם משפחת חכים. בכל זאת ... אין לה. אין לה ילדים, אין לה בעל, אין לה כלום. אשה בודדת.

ש: מה היה התפקיד של משה נחמיאס? מה הוא היה עושה בחיים?

ת: ירקן בשוק.

א: היה ירקן, מכר רק פטרוזיליה.

ש: הוא היה עשיר?

ת: כן.

א: הבן שלו עכשיו קבלן גדול. הבת שלו התאלמנה, גם ...

ת: הוא החכיר אדמות אחר כך, נהיה עשיר. הילדים שלו, אחד רופא ...

ש: הוא היה אחר כך זה שהיה ממונה על מתן בסתר בבית הכנסת?

ת: כן. אחרי מימון, כשמימון נפטר, ראו שהוא ... את זה והוא ניהל את זה.

ש: עד איזו שנה?

ת: עד '60, '65. גם הוא נפטר.

ש: מי תפס את מקומו?

ת: יעקב חביה.

ש: דמשקאי?

ת: לבנוני.

א: גם היה נהדר.

ת: וגם עזר. היה גם ירקן בשוק. גם הוא הלך לעולמו.

א: כולם היו אנשי עמך ועזרו הרבה מאוד.

ת: עבדו ... מאורגנים.

ש: הם היו שייכים גם לוועד של בית הכנסת?

ת: כן.

ש: הם ניהלו את בית הכנסת?

ת: כן.

ש: אחרי חביה מי בא?

ת: לא יודע. אל תשאל אותי. לא היה, לא ניהלו. אה, העדה הספרדית. היא לקחה.

ש: מלגות ללימודים, לתלמידים?

ת: העדה הספרדית.

ש: והעדה הדמשקאית נתנה מתן בסתר?

ת: לא.

א: נתנו ביחד כל דבר בין כולם. חבילה אחת. זה היה מגיע לו, נתנו לו – בוא תיקח.

ש: אני שואל אם לעדה הדמשקאית היה משלהם?

א: כן, היתה להם קופה.

ש: כי את תמיד אמרת הספרדים.

א: הם כולם ביחד עבדו יד אחת ועזרו לכולם. היתה להם קופה והקופה הזאת חילקה – זה צריך וזה מגיע

לו וזה יש לו ילדים, וזה הבן שלו מת וזה האבא שלו מת והשאיר ילדים. להם עזרו. היה מישוהו. היום אין.

ש: אבל בית הכנסת עוד קיים.

ת: קיים, אבל

א: ... מרוקאים.

ת: לא, אין מרוקאים. רק סורים. מניין יש, בקושי מניין. גם בהיכל נתנאל יש בקושי מניין. הכל התבטל.

כולם עברו לכרמל, לנווה שאנן, לקריות. הצעירים הלכו לקריות ונשארו הזקנים כמונו. בא החתן שלי ...

קנה לי דירה פה. היו לי שתי בנות, אמרתי – תמצאו דירה טובה, אני אשלם. אני גרתי ברחוב הרצליה

בדמי מפתח, אבל בקושי. בית הכנסת ... לי כסף, הילוו לי. ... בזה ארבע, חמש שנים, עד שנתנו לי.

מכרתי באבן גבירול ועברתי לרחוב הרצליה. ברחוב הרצליה גרתי שלושים שנה. אז רחוב הרצליה היה

רחוב. היום כבר ... זונות ופאבים, כל מיני דברים ... לכלוך גדול. בא החתן שלי מתל-אביב. יש לי ארבע

בנות, אחת מהן תל-אביבית. בעלה, חתני, אמר – למה שאבא שלך יהיה ככה, יושב שם בכללך והכל?

[אמרתי] שאני מבקש ... יש לי פה שתי בנות

ש: אז קנית פה בנווה שאנן?

ת: כן. שהן ימצאו [לי] דירה. הבת שלי גרה על ידי לא רחוק והשניה גם כן, והן יטפלו בהורים שלהן. שימצאו דירה. בא ומצא את הדירה, [שילם] כמה שביקשו. היתה מודעה, 145 אלף דולר. אמר – קניתי. במוצאי שבת טיילנו בכרמל. בא הבן שלי הגדול, הכניס אותנו, אמר – קנינו לכם דירה, בואו תראו אותה. ש: היום אתה יודע שיש בתל-אביב ארגון יוצאי דמשק של קלאש יוסף? אתה מכיר את האיש הזה?

ת: בטח. חבר שלי. למדתי איתו באותה כיתה. אברהם קלאש. תגיד לו שציון קמחג'י ש: לא, יוסף קלאש.

ת: יוסף קלאש, גם הוא היה איתי.

ש: ויהושע קלאש הקבלן. אתה מכיר אותו?

ת: לא, את השני.

ש: יוסף קלאש? נמוך, שמנמן?

ת: נכון.

ש: הוא המזכיר של ארגון יוצאי דמשק. אתה מכיר אותו?

ת: איזו שאלה? למדנו יחד. הוא היה חבר טוב שלי. היה גר בחיפה, עבר מחיפה לתל-אביב.

ש: אתה מדבר על יוסף קלאש?

ת: יוסף קלאש. אשתו עזבה אותו, נפרד מאשתו ... אני מכיר את כל הסיפור שלו.

ש: כן, עם הבת שלו.

ת: הוא בחור טוב מאוד. אז עבר למקום אחר. שם היתה עדה סורית טובה ... קיבלו אותו, עזרו לו.

ש: אתה מדבר על תל-אביב?

ת: תל-אביב. חבל שלא הייתי בתל-אביב. הייתי מתקדם יותר יפה מפה. פה בקושי. אבל ברוך השם.

ש: ארגון יוצאי דמשק שקלאש הוא המזכיר שלו, פנית אליו פעם לקבל עזרה? שאלו אותך אם אתה רוצה להיות, לעזור לאנשים?

ת: לא. לא יעזרו לי אם אני גר בחיפה. איך אתה רוצה שיעזרו לי? יגידו לי שיש לי בחיפה.

א: אח שלי היה ... חבר שלו, הם גדלו ביחד.

ש: מי זה אח שלך?

א: צורי דניאל.

ש: זה שהבן שלו נהרג בחניתה?

א: לא. זה היה בן דוד. אמר לו – תשמע, אחותי יש לה בן מלומד וחכם ... מכתב והלכתי לאברהם עבאס

...

ש: [קיבל] משהו סמלי.

א: ... למד בעצמו. קיבל מלגה לאוניברסיטה, עבד איתם במחשבים ...

ש: באיזו שנה הבן קיבל את המלגה?

א: לפני עשר שנים. אבל היתה עזרה.

ת: הוא נהיה עורך דין, למד לבד. לא קיבל גרוש ממני.

ש: אז אתה אומר לי שפעם אחת נסעת גם לניו-יורק?

ת: כן.

ש: מתי זה היה?

ת: '78. באתי לניו-יורק. שמעו אותי, היו הרבנים, הרב הספרדי הגדול והרב האשכנזי. נהנו ממני מאוד.

ש: סיפרת לי קודם שאיפה החלבים העשירים היו?

ת: המיליונרים בניו-יורק.

ש: ברוקלין?

ת: כן. בניו-יורק.

ש: שם העשירים. איפה הדמשקאים חזקים?

ת: מקסיקו. הם עשירים גדולים שם, מיליונרים.

א: למה? במקסיקו הרבה טפשים.

ת: העם שם.

א: בניו-יורק לא יכולים לעבוד עליהם.

ש: במקסיקו הם יכלו לעשות עסקים טובים עם המקסיקנים.

א: יום ראשון ... איך שלקחו את הכסף של כל החודש זרקו אותו אצל בן אדם אחד ... ולזה ולזה. הם

מאוד עניים, מאוד מסכנים.

ש: המקסיקנים.

א: אמרתי שיבוא יום שהם יפתחו את העינים ואוי ואבוי יהיה להם [לסורים].

ת: עם עני. מעבידים אותם אצלם בבתים. זה האוכל שלהם.

א: העוזרת ...

ת: האשה הזאת והאשה הזאת.

ש: הם היו מאוד עשירים אני מבין.

ת: מאוד.

ש: אתה אומר שבניו-יורק החלבים חזקים.

ת: חזקים, עשירים. ... מאורגנים יפה. מיליונרים. רצו אותי, ביקשו ממני

א: אנחנו ... אבל הם ...

ש: בניו-יורק.

ת: הדמשקאים חלשים, אבל לחלבים יש בית כנסת גדול, קוראים לו שערי ציון.

ש: התפללת שם? הזמינו אותך?

ת: מה זה? רצו לתפוס אותי שאשאר שם. גמרתי במקסיקו, אחרי מקסיקו הייתי מלא כסף ומתנות והכל.

אמרתי להם – רבותי, אני אחשוב על השנה הבאה בעזרת השם. אני אחשוב על זה. – תבוא אלינו, ניתן

לך כמה שאתה רוצה. זה עזר לי בחיים שלי, קניות, להיות טוב, להיות מכובד. אני לא עשיר, אבל שמח

בחלקי, תודה לאל.

ש: למה בסוף לא נסעת באמת והיית חזן אצלם? בעל קול כמו שאתה אומר.

ת: עזוב. קודם כל הייתי עובד עירייה, קיבלתי פנסיה. אם אני אעזוב את העירייה, איפה הפנסיה שלי? יש לי פנסיה טובה. 5,000 שקל. שם אני בין עשירים. באמת הציעו לי עוד בונצואלה משכורת די טובה. אני עובד בעירייה מקבל יותר טוב. גם במקסיקו, כמה שיתנו לי, הם עשירים ואני העובד שלהם.
א: הם למעלה והוא למטה.

ת: מה יש לי? אני לא אהיה עשיר כי אני לא סוחר. אני עובד אצלם. בישראל אני מכובד. יש לי משכורת טובה, מכבדים אותי, עובד עירייה טוב, מנהל עבודה.
ש: אז לא רצית לעבור לשם.

ת: לא. בשום אופן. ביקשו ממני להישאר במקסיקו. אמנם לקחו אותנו לטיולים, לאקפולקו, ל... . מה, ראתה עולם, גן עדן, בעולם יפה חיינו שם. אבל לא חיינו כי העם המקסיקני מחכה לאיזה רגע, יום אחד... יהודים, מבקשים... . יהודי שיוצא מהבית, הולך ל... , רוצחים אותו, חותכים אותו. גונבים לו את הכסף או מבקשים תמורה. התחילו עם היהודים. הדמשקאים שם... התחילו לברוח חלק מהם לניו-יורק וחלק מהם חושב לבוא לארץ, כי שם החיים, העם פקה את העינים וראה שהיהודים גונבים אותו... . באמת. את האוכל של העם הזה... . יש להם אירגון שלימד אותם...
א: מי ש... הכניסו אותו לבית חרושת...

ת: סוף סוף התעוררו. היה להם ארגון מיוחד שהעיר אותם והיהודים התחילו עכשיו...
ש: הבנתי. תגיד לי, הילדים שלך, אתה נותן להם את תרבות סוריה?
ת: כן.

ש: אתה מלמד אותם ערבית קצת?

ת: הבן שלי אוהב שירים בערבית. יש לו קסטות. הוא מדבר ערבית. הילדים שלו גם כן הולכים לפי הסגנון שלנו הסורי.

ש: והכלות שלך או הבנות שלך מבשלות אוכל סורי?
א: כן.

ת: המרוקאית למדה אצל אשתי אוכל סורי והיא כבר עברה...

א: היא לוקחת מהמורשת שלי, מהסורים, והיא תמיד מכינה... היא בסדר.

ש: גם את הנכדים אתה מנסה ללמד ערבית שידעו קצת סורית, שידעו שהם היו...
ת: מדברים ערבית בבית.

ש: איפה?

ת: הבן שלי, בבית שלו. הנכד שלי [בגיל] בר-מצווה, קוראים לו ציון על שמי. אחרי חמש בנות, הבן בא אחרון.

ש: אני הבנתי שאחותך, מרסל, התחתנה עם מישהו בקמישלי?
ת: כן. מרדכי שבה.

ש: משפחה ידועה בקמישלי?

ת: כן. היה מנהיג שם.

ש: מנהיג הקהילה?

ת: כמעט מנהיג הקהילה. הוא ועוד אחד. הם הנהיגו את הכל בקמישלי.

ש: על אילו שנים אתה מדבר?

ת: '56, '57.

ש: אז אחותך התחתנה. היא נשארה בסוריה אני מבין?

ת: נסעה איתו לקמישלי. לא רצתה לנסוע איתו. אמרה לי – אם לא אתחתן איתו ...

ש: אתה היית בארץ כבר?

ת: לא. בסוריה.

ש: אמרת '56.

ת: לא '56. '46.

ש: אז אחותך נסעה להתחתן עם מישהו מקמישלי?

ת: התחתנה איתו, היה מנהיג שם. עשיר.

ש: מה היה השם שלו?

ת: פרג' שבה. היה ידוע. היו לו אדמות, חכר אדמות. היו לו עובדים שם. ניהל שם כל מיני

ש: חקלאות.

ת: כן. אני הלכתי להשגיח עליהם. לקחו אותי ... בשביל אחותי שתתאקלם שם, שלא תלך לבד. אני

עזבתי ועברתי לשם. עשו לי אהל, ישבתי שם באהל. שאחותי תתאקלם שם, שיהיו לה חיים טובים. היא

הכירה את כל המנהיגים הערבים שם. הנשים שלהם אהבו אותה. היא היתה יפה וידעה לדבר יפה. הלך

לה טוב מאד. בעלה נהיה בין המנהיגים שם.

ש: של יהודי קמישלי?

ת: של יהודי קמישלי ושל הערבים שם.

ש: מה השם שלו עוד פעם?

ת: פרג' שבה.

ש: והשם הפרטי שלו?

ת: פרג'. זה יהושע. פרג'ו.

ש: הוא עסק בהברחה של יהודי קמישלי?

ת: כורדים וקמישלים.

א: הוא הביא את כל הקמישלים.

ש: מאיפה?

ת: מקמישלי ומעיראק. הבריה כורדים מעיראק.

ש: אתה מדבר על יהודים?

ת: יהודים. רק יהודים. ... בהברחת יהודים.

ש: מטעם מי?

ת: הסוכנות. הוא בא לפה, נתנו לו תמורה. הכירו בו בתור מכריח. נתנו לו דירה. הכיר אנשים גדולים

בממשלה. לכן הוא תמיד הלך והעביר, לא ידעו ...

ש: מתי הוא עסק בהברחה הזאת? באילו שנים?

ת: שכחתי.

ש: אחרי קום המדינה?

א: כן.

ש: הוא היה מגיע לקמישלי בשנות הששים, כשמשה ששון היה השגריר? באותה תקופה?

ת: נכון.

ש: מה התפקיד שלו היה?

ת: היה חקלאי כביכול. הוא העביר יהודים, עד שבסוף תפסו אותו ועצרו אותו. אחר כך שחררו אותו. לא,

לא תפסו אותו, אלא את ההוא שעבד איתו.

ש: ערבי?

ת: יהודי קמישלי.

ש: אה, גם יהודי? מי זה היה?

ת: לא יודע. הצילו אותו. העמידו עורך דין, הצילו אותו, ושלחו אותו לפה ישר.

ש: לארץ?

ת: לארץ.

ש: באיזו שנה?

ת: אחרי שאנחנו באנו. ב-55.

ש: זאת אומרת הוא עסק בהברחת יהודים עד 55?

ת: כן.

ש: מקמישלי לתורכיה?

ת: כן.

ש: והבן שלו גם עסק בזה?

ת: לא בזה. הוא עבד במוסד. שלחו אותו ... איטליה. אחיו היה, הוא ואשתו. עובדים במוסד.

ש: אבל לא בענינים של הברחת יהודים?

ת: לא.

ש: בעניני המוסד.

ת: בכירים שהיו ... אותם. אדם גדול הוא היה.

ש: איך קראת לו?

ת: מוטי, מרדכי.

ש: הוא לא עסק בעניני ... עזרה ליהודי סוריה או משהו?

ת: לא. הוא עבד עם הממשלה.

ש: הוא הגיע ארצה, האבא?

ת: כן.

ש: מה הוא עושה פה בארץ?

ת: הוא נפטר. הוא קיבל מה שמגיע לו מהסוכנות, נתנו לו דירה. קנה לו אוטו משא ... פתח חנות, גם שם לא הלך לו.

ש: בקמישלי הוא היה עובד עם יעקב שמוש?

ת: כן.

ש: מאסכנדרון?

ת: כן. אני חושב שכן.

א: היה שם אחד ... מזרחי, גם כן עבד איתו ... פרג! היו לו קשרים. אמרתי לך, לילה אחד רצו להרוג את כל אנשי קמישלי.

ש: למה?

א: כי הם יהודים. פתאום בא אחד ואמר ליהושע – כך וכך העניין, מה נעשה? אמר לו – נעשה. הלך עם טבעת יהלום לראש ה... .

ש: לראש הערבים שם, למנהיג ... מהמשלה.

א: אמר לו – תשמע, איפה אנחנו ...? אנחנו יהודים, גרנו פה, חיינו פה, נולדו פה. מה יצא להם, מסכנים? ... אין להם. הם עובדים, מזיעים, אוכלים בזיעת אפם. אמר לו – אל תדאג. הביא משטרה לכל המקומות, הם שמרו על הבתים של היהודים. זה היה ב-49'. אז שיחררו אותם ויאללה לישראל, לישראל. שכל אחד ישלם, הם שילמו קצת.

ש: את אומרת ש-49' התחילו יהודים מקמישלי לבוא הנה?

א: כן.

ש: לאן הם הגיעו ארצה?

א: לפה, לכפר סבא הרבה באו. לכפר אתא.

ש: קרית אתא.

א: קרית אתא.

ש: רובם באו לקרית אתא וכפר סבא?

א: כן.

ש: יש הרבה קמישלים אתם אומרים?

א: כן.

ש: אז אחרי 49' התחילו לבוא קמישלים?

א: כן. שלמה עם יוסף קוסטיקה ... אירגנו הכל וסידרו. אבל אחותו הלכה ... של אשתו, והיא היתה משחקת איתה ... טלפונים. השאירו כסף. כשאמרה לה שהיא רוצה טובה וכך וכך העניין ... הכל יסתדר. היא באמת סידרה את הכל.

ש: באיזו שנה יצאה ...? מתי אחותך עלתה ארצה?

ת: 65' נדמה לי.

ש: עם בעלה ועם כולם?

ת: כן. עם הילדים ועם כולם.

א: ... הביאה אותו משם ...

ש: מאיפה? הכל מקמישלי?

ת: מכרו את הבית שלנו בסוריה ... להביא דברים. נתנו להם שחרור לבוא. הביאו את הדברים, הביאו

כסף.

ש: אוקיי, תודה.